

خشکسالی اروپا

تمام امروز باران بسیار شدید می‌بارید. از قراری که می‌گویند این شدیدترین بارانی است که این بهار در سوئد بلکه در شمال اروپا باریده است. امسال فی‌الحقیقه سال غریبی است. چنان که می‌گویند و جراید می‌نویسند از پنجاه سال پیش تا به حال چنین خشکسالی در شمال اروپا نبوده. در بعضی جاها مواشی از نبودن علف و خشک بودن مزارع و مراتع تلف شده‌اند. در همه جای شمال اروپا حاصل رنگ خوشی ندارد. بارانهای امروز در هر صورت نباید خالی از فایده باشد. برای سبز کردن اراضی و برای کشت سیب‌زمینی مفید است.

تبدیل پول

برای یکی از ایرانیان مقیم اینجا پولی از تهران فرستاده‌اند که هر هزار تومان را به پنجهزار کرون سوئدی تبدیل کرده است و پیش از جنگ هر هزار تومان بیش از سه هزار و کسری کرون سوئدی نبوده است.

برگدال سوئدی

سه‌شنبه ۲۴ ژوئیه - صبح تا ظهر مشغول نوشتن بودم. نامه‌ای به برگدال مفتش کل پلیس استکهلم و رئیس قدیم شعبه پلیس مخفی تهران نوشته، او را از موفقیت تازه‌ای که به دست آورده تبریک گفته به ناهار در گراند هتل دعوت کردم. تفصیل موفقیت نامبرده چنین است که چندی پیش یک نفر از افسران بزرگ سوئد که رئیس استحکامات مرزی کشور سوئد بود کشته [شد] و قاتل هم به هیچ وجه به دست نیامده و فراری شده بود. تنها کلاهی از او در محل قتل مانده بود. برگدال پس از زحمات زیاد سه روز پیش قاتل را پیدا می‌کند. او شخصی است روسی که برای دزدیدن بعضی نوشته‌جات رفته، صاحب منصب مقتول سر رسیده از او جلوگیری

می‌کند. با ششلول طرف را کشته و فرار می‌کند. کشف این قتل برای برگدال موفقیت بزرگی است که به نام او تمام شد. عکسش در اغلب روزنامه‌جات بوده و به نام رئیس قدیم شعبه جنایات و یا پلیس مخفی تهران او را نامیده از او توصیف می‌کنند. برگدال ایران دوست هم هست. کتابی راجع به عملیات خودش در تهران نوشته است.

حملات آلمان و اتریش در گالیسی شرقی با شدت ادامه دارد. شهر تارنپول را گرفته [اند] و جلو می‌روند و روسها طبق عادت دیرینه خود هر آبادی [را] که در جلو راه است آتش زده عقب می‌نشینند. سلطان عثمانی نشان درجه اول آن کشور را به هندنبورگ و لودندورف برای این فتوحات داده است.

محمدعلی ممتاز

بعد از ناهار میرزا محمدعلی ممتاز را ملاقات و مدتی با او صحبت کردم. می‌گفت بی تکلیفی در اینجا باعث کسالت او شده، مدتی است که درخواست ویزای تذکره کرده [است] که به ایران برگردد. ولی روسها رفتن او را به روسیه تصویب نکرده‌اند.

گردش

عصر با عزت‌الله خان به واکس هلم رفتیم. کشتی یک ساعته به آنجا می‌رود. خود واکس هلم هم داخل دریاهاى تنگ در شمال شرقی استکهلم واقع است. پیاده شده قدری در آنجا راه رفتیم. جای بسیار باصفایی است.

انگلیسیها و سوسیالیستها

چهارشنبه ۲۵ ژوئیه - امروز ناهار را با آقایان میرزا محمدعلی ممتاز و

عزت‌الله‌خان و حمیدخان صرف کردیم. بعد از ظهر چائو به ملاقات اینجانب آمد و از عملیات خودش شرحی صحبت می‌کرد. از قرار معلوم انگلیسها در استکهلم جدیت دارند و سعی می‌کنند سوسیالیستها و نمایندگان ملل ضعیف را به طرف خود جلب کرده و هر چه ممکن است از این اجتماع در استکهلم استفاده نمایند.

تفرجگاههای استکهلم

بعد از ظهر به باغ وحش رفته تا نصف شب در آنجا بودیم. این باغ در طرف شرق استکهلم بر فراز تپه‌های مرتفع مشرف بر دریاها و تنگ میان جزایر که استکهلم بر فراز آنها ساخته شده واقع و بسیار جای باصفای خوبی است. تنها تفریحگاه نزدیک استکهلم همین باغ وحش است که به واسطه پل خیلی خوبی با قسمت شمالی استکهلم متصل است. تابستان تئاترهای استکهلم تماماً بسته است و تنها در این باغ نمایش تئاتری داده می‌شود و فی الواقع این‌گونه نمایشات در هوای باز و جای باصفا بسیار لذت‌بخش می‌باشد. برای تابستان به خصوص تابستان سوئد که تقریباً تمام بیست و چهار ساعت روز روشن است دلپذیر می‌باشد.

وضع روسها

حمله آلمانها و اتریشها در گالیسی به شدت ادامه دارد و روسها در حال فرار می‌باشند. خود روسها در ابلاغیه خودشان می‌گویند که تبلیغات انقلابیون به کلی نظم قشون را متزلزل نموده و دیگر سرباز از افسر خود اطاعت نمی‌کند و به میل خود فرار اختیار کرده یا خود را تسلیم دشمن می‌نماید. مقدار زیادی آذوقه و ادوات جنگی و توپ و هزارها اسیر تا به حال به دست متحدین افتاده است. از قرار معلوم هنوز قسمتی از کابینه قدیم روس در سر کار است. علت استعفای لوف از قرار اخبار رسیده در

این بوده که اکثریت سوسیالیست کابینه هواخواه جمهوری سوسیالیستی برای روسیه هستند که فوراً اخطار آن از طرف دولت موقتی بشود. پرنس لوف عقیده‌مند بود که وضع و شکل حکومت آینده روس باید برای کنفرانس عمومی از [طرف] نمایندگان ملت معین شده و حکومت موقتی نباید مداخله در این کار نماید.

تاریخ کنفرانس

پنجشنبه ۲۶ ژوئیه - پیش از ظهر به اداره کمیته سوسیالیستهای هلند و اسکاندیناوی رفته و در آنجا هویسمان منشی کمیته را ملاقات کردم. هویسمان می‌گفت هنوز معلوم نیست کنفرانس عمومی سوسیالیستها عقب افتاده باشد، در این هفته معین خواهد شد که انعقاد کنفرانس پانزدهم و یا آخر ماه اوت خواهد بود. راجع به رفتن خودش به لندن، هنوز معلوم نیست، اگر اشکالی در آنجا پدید آید باید به آنجا برود والا نخواهد رفت. امیدوار بود که حتماً کنفرانس خواهد شد. می‌گفت هنوز در لب کوه آتشفشان واقع هستیم. از او صورتی از کلیه سوسیالیستهای معروف اسکاندیناوی خواستم. گفت چنین صورتی هنوز مرتب نشده ولی اگر اوراقی برای آنها دارید کمیته می‌تواند میان آنها توزیع نماید.

ملاقات با برگدال

امروز برگدال را به ناهار دعوت کرده بودم. به اتفاق ناهار صرف کرده و تا ساعت سه و نیم در گراند هتل با هم بودیم. شرح مفصلی از پیدا کردن قاتل افسر سوئدی نقل می‌کرد، داستانی است عجیب شبیه به داستان شرلوک هولمز. به چه قسم رد شکار را گرفته و با چه زحماتی فوق‌تصور و به کار انداختن کلیه وسایل ممکنه شکار را پیدا کرده، ششلول در دست داخل اطاق او می‌شود. جانی قاتل هم ششلول در جیب داشته ولی به او

فرصت نداده، داخل صحبت با او شده او را از خانه بیرون آورده و به اداره پلیس می برد. جانی شخصی است روسی که اخیراً خود را آلمانی قلمداد کرده و برای دزدی اوراق به خانه افسر رفته است. از صدای پای او صاحبخانه بیدار شده او را تعقیب می کند. سارق وقتی می بیند که الان به چنگ افسر خواهد افتاد ششلول آتش داده صاحبمنصب را می کشد. پس از واقعه قتل، قاتل منزل خود را عوض کرده اسم خود را تغییر می دهد. همیشه یک ششلول در جیب داشته که در وقت لزوم قبل از دستگیر شدن خود را بکشد. برگدال می گفت تمام وقت از همان لحظه ای که داخل اطاق او شده تا وقتی که با او داخل اداره پلیس می شود با او صحبت کرده که مبادا خیال خودش را جمع کرده به او و یا به خودش حمله کند. می گفت فوق العاده عصبانی بود و نمی توانست خیالش را جمع کرده صحیح صحبت کند.

مفخم الدوله و روسیه

پس از صرف ناهار و خدا حافظی با برگدال جوانکی ایرانی آمد گفت آقای مفخم الدوله اینجا تشریف دارند و مایل به ملاقات شما هستند. فوراً به سالن هتل برای ملاقات ایشان رفتم. یک ساعتی با هم صحبت کرده قرار شد فردا ساعت پنج به ملاقات نگارنده تشریف بیاورند. ایشان قدری پیر و شکسته شده اند و موهای سفید دارند. در زمینه همان کاغذ اخیر خودشان صحبت می کردند. از قرار گفته خودشان یک ماه و نیم در استکهلم توقف و بعد به طرف سویس حرکت می کنند. خانم را فردا به ییلاق فرستاده خود ایشان چند روزی در استکهلم خواهد بود. از اوضاع روسیه فوق العاده شکایت دارند. از قرار گفته ایشان دیگر هیچ امیدی از روسیه برای متفقین و تشکیل یک نیروی برای جنگ نیست. مردم روسیه به کلی از اوضاع آن مملکت منزجرند و آرزوی صلح را دارند. آن کشور

به طوری شلوغ شده که جان هیچ کس در امان نیست. ممکن است هر ساعت و هر دقیقه اتفاقی بیفتد.

فروغی

چیزی که تازه بود و دفعه اول شنیدم [اینکه] آقای ذکاءالملک را برای تبریک حکومت جدید روسیه می خواسته اند از تهران به پطرزبورگ بفرستند. ولی این موضوع به مسامحه افتاده و هنوز به عمل نیامده است.

ملاقات با فورست و بیطرفی سوئد

عصر ساعت هفت آقای عزت الله خان با فورست نام از اعضای وزارت داخله سوئد که از برلن به استکهلم همسفر بوده اند قرار ملاقات گذاشته ایم که با هم او را ملاقات کنیم. در ساعت معین این ملاقات صورت گرفته تا آخر شب با هم بودیم. شخص نامبرده مردی است بسیار خوش اخلاق. در حدود پنجاه سال دارد. بیچاره یک دستش را بریده اند و دست مصنوعی دارد. مدتی با او از اوضاع سوئد و اسکاندیناوی و شمال اروپا و سیاست دولت سوئد و به خصوص نظریاتی که سیاسیون اسکاندیناوی در این جنگ نسبت به متحدین و متفقین دارند صحبت می کردیم. از قرار صحبت او اهالی سوئد به طور کلی بی طرف اند، نه تمایلی به متحدین و نه تمایلی به متفقین نشان می دهند. کوشش دولت سوئد در این است که این بی طرفی کامل را رعایت کرده، فکر تازه در میان متحدین و یا متفقین ایجاد نکند. ولی این نظر در تمام اسکاندیناوی ملحوظ نیست. در بعضی جاها تمایل بیشتر به طرف انگلیسیها می باشد و در بعضی جاها همدردی با آلمانها دارند. ولی باوجود این سیاسیون اسکاندیناوی مایل نیستند که به هیچ وجه از جاده بی طرفی خارج شوند.

نامه به مشیرالملک

جمعه ۲۷ ژوئیه - پیش از ظهر نامه‌ای به آقای مشیرالملک وزیر مختار لندن نوشته و چند نسخه از اعلامیه خودمان را برای ایشان فرستادم و خواهش کردم نسخه‌ای از آن را برای پروفیسور براون مستشرق معروف بفرستد. به ایشان محرمانه نوشتم که استکهلم امروز مرکز مهمی است و ممکن است بعد از این هم مرکز کنفرانسهای مهم واقع شود. خوب است دولت ایران ولو به طور موقتی باشد در اینجا نماینده صحیح و سیاستمدار وطن پرستی بفرستد تا برای ایران به طور دلخواه مفید واقع شود. از ایشان خواهش کردم اگر صلاح می‌دانند این موضوع را به هیئت وزرا پیشنهاد کرده بلکه نتیجه مطلوبه به دست آید. این نامه را توسط قونسولخانه ایران در استکهلم به لندن فرستادم.

دیدار با مفخم الدوله

ساعت چهار بعد از ظهر آقای مفخم الدوله به دیدن اینجانب آمد. تا ساعت هفت با هم مشغول صحبت بودیم. ایشان مذاکرات اینجانب را با دلگاسیون روس در دو تلگراف به تهران فرستاده و سوادش را با نمره دفتر به اینجانب دادند. از قرار گفته ایشان دو روز است در پترزبورگ زدو خورد میان بلشویکها و حکومت در میان است. عده زیادی از طرفین کشته شده است. عجالتاً ایشان سفارت ممالک اسکاندیناوی را تحت نظر خواهند داشت تا زمانی که هوای این حدود تغییر کند و تحول سخت زمستانی پدید آید به طرف جنوب حرکت خواهند کرد.

از قرار گفته ایشان شریف الدوله به پیشکاری آذربایجان منصوب شده است.

افسران سوئدی

شنبه ۲۸ ژوئیه - بعد از ظهر ساعت چهار با عزت الله خان هدایت به

ملاقات آقای مفخم الدوله رفته، جای را در آنجا صرف [کردیم] و تا یک ساعتی با هم بودیم. طبق گفته ایشان از تهران چند نفر افسر سوئدی را برای پلیس و ژاندارم تهران خواسته‌اند. من جمله اسم فولکه را برده‌اند که استخدام شود. نگارنده سفارش کردم اگر ممکن است برگدال و ماژور فولکه را استخدام کنند، بسیار مناسب خواهد بود. هر دو ایران دوست [اند] و با زبان ایرانی آشنا [یند] و هر دو در کار خود مهارت و تجربیات کامل دارند. برگدال که اخیراً در کار خود ترقی و خود را معروف کرده است. ایشان گفتند هر دو افسر نامبرده را پیشنهاد خواهند کرد.

جزیره فیرویلمن

عصر با آقایان عزت الله خان و حیدرخان به جزیره فیرویلمن در طرف مغرب استکهلم رفته تا ساعت ده بعد از ظهر در آنجا بودیم. ساختمانهای بسیار عالی بر فراز کوهی که از آب سر به هوا کشیده ساخته‌اند و یک تالار بسیار بزرگ مرتفعی هم در باغی ترتیب داده [اند] که هر شب در آنجا می‌رقصند، ساعت هشت شروع و ساعت دوازده پایان می‌دهند. جمعیت زیادی از زن و مرد می‌رقصند. از بالای بالکن این تالار منظر بسیار زیبایی نمایان است. کشتیها دیده می‌شوند که به طرف مغرب و جنوب در حرکت [اند] و از میان این جزیره می‌گذرند.

وضع گالیسی

حملة آلمان و اتریش با کمال شدت در گالیسی شرقی ادامه دارد، تقریباً تمام شهرهای بزرگ و قصبات بزرگ گالیسی شرقی را اشغال [کرده‌اند] و خود را به سرحد روس و اتریش رسانده‌اند. از پترزبورگ خبر مهم تازه‌ای نیست جز اینکه روز به روز دامنه انقلاب بالا گرفته و ناامنی زیاده می‌گردد.

به سوی اوپسالا

یکشنبه ۲۹ ژوئیه - صبح زود طبق قرارداد دیروز با آقایان عزت‌الله خان و حیدرخان از بندر پدروهلن با کشتی به اوپسالا رفتیم. تقریباً هفت ساعت در راه بودیم. همه جا با کشتی از دریا‌های تنگ گذشته، در یک ساعتی اوپسالا داخل یک دریای بسیار تنگی که مانند یک نهری از وسط مزارع سبز و خرم و جنگلهای انبوه می‌گذرد شدیم. همه جا مناظر بسیار عالی از جلوی نظر می‌گذرد و دیده را لذتی بسزا می‌دهد. مناظر این طرف را می‌توان گفت هیچ جا ندارد. دریا‌های تنگ پیچ در پیچ، جنگلهای سبز و انبوه، چمنهای خرم، کوههای پست بر فراز دریا‌های تنگ تمام مخصوص به همین ممالک اسکاندیناوی بلکه به سوئد و این منطقه می‌باشند.

اوپسالا

ساعت سه و نیم بعد از ظهر به اوپسالا وارد [شدیم] و در داخل شهر به گردش پرداختیم. کلیسای بزرگ و یونیورسیتیه و قصر سلطنتی و پارک بزرگ شهر را دیده سپس به ایستگاه راه آهن رفته با ترن به استکهلم برگشتیم. اوپسالا یکی از قدیمی‌ترین و معروف‌ترین شهرهای سوئد و مرکز تعلیم و تربیت و فرهنگی کشور سوئد می‌باشد. دارای یک کلیسای خیلی معروف [است] که تاریخ تأسیسش ۱۲۸۰ میلادی بوده. قصر دولتی که بر فراز تپه سرانگیزبر شهرست که در سال ۱۸۴۶ میلادی ساخته شده و عمارت عالی یونیورسیتیه در مرکز شهر به تاریخ ۱۴۷۷ میلادی تأسیس [شده] و کتابخانه یونیورسیتیه عمارت بسیار عالی [دارد] که در ۱۸۴۱ میلادی تمام شده و بزرگترین و پربهاترین کتابخانه سوئد می‌باشد. اطراف اوپسالا تا استکهلم یک ساعت و ده دقیقه با راه آهن مسافت است. روزی چندین ترن بین این دو مرکز تردد می‌کند. پادشاه سوئد هر سال چند ماه در اوپسالا اقامت دارد.

دلگاسیون روس

امروز بعد از ظهر روزنوو عضو دلگاسیون روس به طرف پترزبورگ حرکت کرد. با این ترتیب دیگر کسی از آنها در استکهلم نمانده است. گلدنبرگ و سه نفر دیگر چند روز است که به لندن و پاریس رفته‌اند] و تنها روزنوو در اینجا بود که او هم امروز حرکت کرده است. طبق مندرجات روزنامه‌ها انگلیسها و فرانسویها قطع کرده‌اند] که نماینده به کنفرانس استکهلم نفرستند. حملات آلمانها هنوز ادامه دارد و به سرحد قدیم روس و اتریش رسیده‌اند. چند روز است بمباران موحشی در فرونت فلاندر از طرف انگلیسها در جریان است ولی هنوز حمله شروع نشده است. از قرار معلوم آلمانها هم قوه زیادی در آنجا تمرکز داده‌اند.

امید صلح

دوشنبه ۳۰ ژوئیه - امروز ظهر نهار را در گراند هتل با آقای مفخم‌الدوله صرف کرده آقایان عزت‌الله خان و حمیدخان هم بودند. صحبت‌های متفرقه در میان بود. به عقیده آقای مفخم‌الدوله احتمال کلی دارد عنقریب موافقت و دوستی کاملی میان آلمان و روس برقرار شود و بالاخره اوضاع سیاسی به کلی واژگون گردد. زمینه احساسات موافقت و مودت آمیز در روسیه برای آلمان فراهم است. کارکنان آلمانی در آنجا جدیت دارند که هر چه زودتر وسائل صلح را به میان آورند و روسیه را با آلمان نزدیک گردانند. از روابط معنوی میان آلمان و عثمانی صحبت به میان آمد، ایشان خیال نمی‌کند آلمانها بعد از جنگ عثمانیها را ول کنند و یا علیه آنها اقدامی بنمایند.

نظر چائو

پیش از ظهر چائو را ملاقات کردم. تازه‌ای نداشت ولی با خنده می‌گفت

تمام کارکن انگلیس شده‌ایم، زیرا از هر حرکتی که می‌شود انگلیسها استفاده می‌کنند.

وضع جبهه‌ها

حملات آلمان و اتریش دیگر تمام گالیسی شرقی را از دشمن پاک [کرد] و به سرعت وارد خاک روسیه شده‌اند. در هر جا که روسها می‌خواهند مقاومتی بکنند فوراً با حملات سخت مقاومت آنها را شکسته جلو می‌روند. دو قشون روس، قشون یازدهم و هفتم، به کلی متلاشی شده و قشون هشتم هم در حالت متلاشی شدن است. در طرف فرانسه هم آلمانها جزئی پیشرفتی حاصل کرده‌اند. انگلیسها هنوز حملات خود را در طرف فلاندر شروع نکرده‌اند.

سیاست روس و فرانسه

دیروز صدراعظم آلمان در یک مصاحبه مطبوعاتی می‌گوید اطلاع خصوصی از جلسه سری اول ژوئن فرانسه به دست آورده، در آن جلسه قرارداد سری که میان روس و فرانسه در دوره آخرین تزار روس منعقد شده که طبق آن فرانسه می‌بایستی به حدود قدیم خود یعنی تا رود رن برسد به محل مذاکره در آمده، بریان از آن مدافعه کرده و مذاکره می‌شود که هنوز که هنوز غیرممکن نیست روس را فدای سیاست تجاوزکارانه فرانسه گردانید، به خصوص چون کشور ایتالیا هم پیرو سیاست بسط خود می‌باشد، فرانسه هر طور هست بایستی خود را به حدود رن برساند و برای این مقصود با هر وسیله که ممکن است باید روس را با خود موافق نمایند.

تشکیل کنفرانس حتمی است

سه‌شنبه ۳۱ ژوئیه - پیش از ظهر به کمیته هلند و اسکاندیناوی رفته و

منشی کمیته را ملاقات کرده، اظهار وجد می‌کرد که کارها رو به بهبودی [است]. هندرسن به کمیته تلگراف کرده که نمایندگان انگلیس تا روز بیست و دوم اوت برای کنفرانس به استکهلم خواهند آمد. حالا دیگر طبق گفته منشی نامبرده انعقاد کنفرانس عمومی بین‌المللی سوسیالیستی در استکهلم حتمی است و قدم عمده‌ای است که به طرف صلح برداشته می‌شود. چند نسخه از اعلامیه خودمان را که حاضر کرده بودم به او داده تا میان اشخاص مهم خودشان تقسیم نمایند. از شدت حملات آلمان و اتریش در طرف گالیسی شرقی کاسته نشده است. تحت‌البحریهای آلمان یک کشتی جنگی بزرگ انگلیس را با هفتصد نفر سرباز بحری که در آن بوده غرق کرده‌اند.

آغاز سال چهارم جنگ

چهارشنبه ۱ اوت ۱۹۱۷ - روز اول سال چهارم جنگ است. سه سال تمام است در دنیا خونریزی غیرقابل تصویری برپا بوده [است] و امروز داخل سال چهارم می‌شویم. آتش جنگ به خصوص در این چند روزه فوق‌العاده شعله‌ور است. هر دو طرف کوشش دارند یک مظفریتی برای روزهای آخر سال سوم جنگ به دست آورند. انگلیسها چندین روز است که سنگرهای آلمانها را در قسمت فلاندر تحت بمباران سخت قرار داده [اند] به امید اینکه بتوانند پس از حملات سختی به مظفریت برسند. آلمان و اتریش هم با نهایت سرعت از حدود مرزی گالیسی شرقی داخل خاک روس شده [اند] و هر روز پیشرفت زیادی به نفع خود می‌کنند. سال گذشته در این روز جنگ به حال متحدین خیلی نافع بود. اگر چه چندین دشمن تازه که قویترین آنها طوایف متحده امریکای شمالی است علیه آلمان داخل جنگ شده ولی در مقابل عملیات تحت‌البحری و انقلاب روس کمک بسیار به نفع آلمان صورت داده [اند]. به قسمی که عجالتاً

تقریباً هیچ قسمت از خاک اتریش و آلمان به استثنای ده هزار کیلومتر مربع در تصرف دشمن نیست. ولی آلمان و اتریش قرب هفتصد هزار کیلومتر مربع از خاک دشمن [را] تحت اشغال دارند و احتمال دارد که زیادتر هم بشود. عده تلفات دریایی متفقین روز به روز زیادتر می شود. به خصوص اخیراً دو کشتی جنگی بزرگ انگلیسی غرق شده اند.

نامه به وزرای روس

امروز صبح مسوده نامه به وزرای روس و کمیته کارگران و سربازان روسیه [را که] تنظیم نموده [ام] دادم که چاپ ماشینی بشود. در این نامه تذکر داده می شود که نگارنده از جانب هیئت دموکرات و آزادیخواهان ایران به استکهلم آمده و استرداد حقوق غاصبه خودمان را خواهان [شده ام]. در اعلامیه خطاب به کنفرانس بین المللی سوسیالیستها درخواستهای خودمان را پیشنهاد کرده ام و اینک نگارنده موقع را غنیمت دانسته و این تقاضاها را مستقیماً از حکومت امروزه روس که مکرر نیات حسنه و عدالت پرورانه خود را نسبت به کلیه ملل بیان کرده و حتی به بعضی قسمتهای خود روسیه می خواهد استقلال بدهد درخواست می نمایم و امیدوارم دولت امروزه روس مسلک دوستانه و سیاست مصالحت آمیز و عدالت پرورانه خود را نسبت به ایران رسماً اعلام کرده، پایه دوستی و حسن مراوده میان دو ملت روس و ایران برای حال و برای آتیه و بلکه برای همیشه ایجاد و مستحکم گردد.

نگارنده به خصوص می نویسد که دولت قدیم روس در هیچ موقع از تخطیات و تجاوزات به استقلال و تمامیت ایران خودداری نداشته، به وسیله تهدید و نیرنگ سیاسی و اعزام قشون به تدریج ریشه استقلال ایران را متزلزل ساخته، هر روز امتیاز جدیدی از دولت ایران خواستگار [بوده است] و نیروی ایران را رو به ضعف می کشانید. اینجانب از

حکومت امروزی روسیه تقاضا دارم کلیه امتیازات و قراردادها [ئی را] که روس تزاری از ایران گرفته منسوخ دانسته و تمام خاک ایران را از عساکر روس تخلیه و رسماً اخطار نماید که بعد از این تخطی به خاک و به حقوق ایران نکرده ایران را مستقل به حال خود باقی خواهد گذاشت.

در نامه به وزرا یک سواد از نامه به رئیس الوزرا را نیز ضمیمه کردم و درخواست مساعدت برای ایران از او نمودم که در موقع خود به رئیس الوزرا مساعدت لازم نماید که هر چه زودتر اعلامیه لازم راجع به ایران صادر گردد.

نامه به کمیته کارگران

یک نامه هم به همین مضامین برای کمیته کارگران و سربازان با سواد نامه رئیس الوزرا فرستادم و از آنها درخواست نمودم که هر چه زودتر قطعنامه رضایت بخشی نسبت به ایران صادر نموده، عملاً وسایل تخلیه ایران را از عساکر روس و بنای روابط حسنه جدید میان دو ملت ایران و روس فراهم سازند. تمام این نامه ها با انشای خوب به زبان فرانسوی نوشته شد و توسط آقای مفخم الدوله فرستاده می شود.

طرز ارسال نامه ها

ظهر به گراند هتل به ملاقات آقای مفخم الدوله رفته و یک ساعتی با هم صحبت می کردیم. ایشان امروز به اوپسالا می روند و خیال دارند اواسط هفته آینده به استکهلم مراجعت کنند. قرار شد جوانی که همراه ایشان است و محمدخان نام دارد در استکهلم بماند و پس از آنکه نامه های پترزبورگ حاضر شد آنها را از اینجانب گرفته برای آقای مفخم الدوله ببرد که به توسط وزارت خارجه سوئد به پترزبورگ بفرستند. این نامه ها [را از] آنجا به وسایل غیررسمی که دارند به مقاماتی که لازم است برسد

خواهند رسانید. اسامی وزرا هم لازم نیست نوشته شود. در همان جا سر پاکتها را نوشته خواهند فرستاد.

شکایت از وثوق الدوله

آقای مفخم الدوله اظهار کردند که در هفته آینده که پادشاه سوئد به استکهلم مراجعت خواهد کرد شرفیاب خواهند شد. از سیاست ایران و اشخاص خیلی صحبت شد. شکایت از سیاست آقای وثوق الدوله داشت که در این مدت وزارت خارجه ایران تسلیم سیاست خارجی بود و انگلیسها را مجاز ساخت که عملیات جدیدی را در طرف جنوب ایران شروع کنند.

وثوق الدوله و سیاست خارجی

جای افسوس است که آقای وثوق الدوله با آن فهم و ذکاوت این طور تسلیم سیاست خارجی می شود. خیلی خوب می بود اگر ایشان چند سال به سمت وزارت مختاری در یکی از پایتختهای مهم اروپا مانده [بود] تا از سیاست خارجه و اوضاع اروپاییان کاملاً اطلاع پیدا کنند. آن وقت دیگر ممکن نبود بدین قسم تسلیم سیاست آنها بشوند.

مایملک مشیرالدوله

در ضمن صحبت از مرحوم میرزانصرالله خان مشیرالدوله، می گفت که مایملک او پس از فوتش ششصد هزار تومان و کسری بود و قریب یک صد هزار و کسری هم قرض داشت که میان دو پسر و یک دختر تقسیم شد. رویهمرفته تمام مایملک او از خانه و اثاث البیت و املاک کمتر از یک کروور تومان بود. در صورتی که در آن روزها می توانست میلیونها ذخیره کرده باشد. چندین سال وزارت خارجه بلکه تمام کارهای مهم ایران با او بود.

آماده شدن نامه ها

پنجشنبه ۲ اوت - امروز نامه های پطرزبورگ را تمام کرده. شانزده نامه به وزرا حاوی نامه به خود وزیر با دو ضمیمه یکی سواد نامه رئیس الوزرا و دیگری نسخه ای از اعلامیه ملیون و آزادیخواهان ایران و یک نامه هم برای رئیس الوزرا و یکی هم برای کمیته کارگران و سربازان، تمام این نامه ها جوف یک بسته بزرگ برای آقای مفخم الدوله حاضر شد تا برای ایشان بفرستم. رویهمرفته نامه به رئیس الوزرای روس و سایر نامه ها خوش مضمون نوشته شده، امیدوارم به دست آنها رسیده و خالی از نتیجه نباشد.

وضع جنگ دریایی

جنگ فلاندر ادامه دارد. از دو طرف حملات و مدافعه سخت در جریان است. آلمانها توانسته اند مواضع خود را در مقابل حملات دشمن حفظ کنند. قوای انگلیس و فرانسه و سایر متفقین در یک نقطه تنگی جمع [شده اند] و از آنجا پیوسته به حمله ادامه می دهند. از قرار راپورتهای رسیده هزارها کشته در مقابل سنگرهای آلمانها توده شده اند. مع هذا باز حملات خود را تجدید می کنند و امیدوارند که مقاومت تدافعی آلمانها شکسته [شود] و به هدف خود نائل شوند. باید دانست که همین نقطه که امروز مورد حملات سخت متفقین است نقطه ای است فوق العاده مهم، به خصوص برای آلمان. اگر آلمانها در این نقطه شکست بخورند موقعیت آنها کاملاً در بلژیک از دست رفته و بنادر بلژیک که امروز مورد استفاده تحت البحریهای آلمان است از دست می رود. انگلیسها به همین نظر از دادن تلفات بسیار زیاد مضایقه نکرده کوشش دارند خودشان را به مقصود رسانده، این بنادر را از تصرف آلمانها خارج سازند تا تحت البحریها نتوانند به فعالیت خودشان ادامه دهند.

امیدواریهای آلمان

روزنامه‌جات دیروز آلمان [که] امروز رسیده مفصل از جریان سه ساله این جنگ گفتگو می‌کنند و از عملیات فوق‌العاده و تحیرآمیز نیروی بری و بحری آلمان توصیف و تمجید می‌کنند. مقالات مفصلی نیز از اوضاع امروزی جنگ پس از سه سال ادامه آن نوشته [اند] و اظهار اطمینان می‌کنند که موقعیت آلمان و متحدین مستحکم [است] و امیدواری به صلح قطعی آینده دارند. امپراتور آلمان هم بیان‌نامه‌ای خطاب به ملت و بیان‌نامه دیگری خطاب به قشون بری و بحری صادر نموده مردم را به مقاومت و شهادت تشجیع کرده و اظهار امیدواری به صلح کامل و نیل به هدف که پیروزی آلمان است می‌کند.

تقاضای یالمارسن

جمعه ۳ اوت - پیش از ظهر محمدخان از طرف آقای مفخم‌الدوله آمد و بسته نامه‌های پترزبورگ را گرفت که برای ایشان ببرد. نامه‌ای هم به آقای مفخم‌الدوله نوشته به ایشان یادآوری کردم که کلنل یالمارسن نامه‌ای نوشته تقاضای وقت ملاقاتی از ایشان نموده است. اگر چه منزل کلنل نامبرده بیست و چهار [ساعت] از استکهلم دور است ولی بنا به اظهار خودش هر وقت برای ملاقات تعیین شد این مسافرت را بر عهده خواهد گرفت. دیگر از آقای مفخم‌الدوله خواهش کردم که هر چه زودتر نامه‌های پترزبورگ را فرستاده که در آنجا به هیئت دولت و کمیته کارگران و سربازان داده شود.

اوضاع جبهه‌ها

محاربات در فرونتها این دو سه روزه خیلی سخت است. انگلیسها و فرانسویها حملات فلاندر را ادامه می‌دهند. آلمانها در شامپانی به

حملات پرداخته [اند]. حملات آلمان و اتریش هم در حدود گالیسی شرقی در نهایت شدت ادامه دارد. انگلیسها و فرانسویها در فلاندر بعضی جاها از سنگرهای جلوی آلمانها را که به واسطه آتش توپخانه به کلی خراب شده است به حیطة تصرف آورده و طبق راپرت خودشان پنج هزار اسیر جنگی از آلمانها گرفته‌اند. در شامپانی دیروز آلمانها قرب دو هزار اسیر جنگی گرفته و قدری هم پیشرفت کرده‌اند. در گالیسی شرقی آلمانها و اتریشها در داخل خاک روسیه مشغول پیشرفت می‌باشند و به واسطه تخلیه تمام خاک اتریش از دشمن در پروس و آلزاس و لرن چراغانی کرده، در کلیساها ناقوس نواخته‌اند. از سایر میدانهای جنگ خبر مهمی نرسید. در حدود رومانی آلمانها و اتریشها منتظر فرصت می‌باشند که پس از توسعه عملیات کاریات عملیات را آغاز کنند. از قرار معلوم حملات به روسیه از همه طرف شروع خواهد شد. از طرف قفقاز دیگر خبر مهمی نرسیده بعضی زدوخوردهای محلی صورت می‌گیرد. ایتالیاها هم هنوز حاضر برای تجدید حملات نشده‌اند. کنفرانس پاریس ادامه دارد. نتیجه مذاکراتشان معلوم نیست. راجع به کنفرانس استکهلم هنوز معلوم نیست چه تصمیمی خواهند گرفت. امروز شنیده شد که کنفرانس استکهلم تا اواسط سپتامبر بلکه تا اواخر اکتبر به عقب افتاده [است] و حتی گفته شد که شاید محل انعقاد کنفرانس تغییر کرده در کریستالیا منعقد شود. ولی هنوز هیچ خبر قطعی نرسیده است. شاید اصولاً کنفرانس منعقد نشود. در پارلمان انگلیس پریروز هندرسن توضیحاتی راجع به کنفرانس می‌دهد و مذاکراتی راجع به شرکت دسته کارگران انگلیسی در کنفرانس صورت می‌گیرد. ولی محقق نیست از انگلیسها و فرانسویها در کنفرانس شرکت کنند.

کاپیتان فولکه

شنبه ۴ اوت - صبح کاپیتان فولکه به دیدن نگارنده آمد. مدتی راجع به

ایران با من صحبت کرد. دوستی و علاقه زیاد به ایران و تمایل به مراجعت به ایران اظهار می نمود و می گفت پس از مراجعت از ایران او بیشتر در احساسات خودش را ایرانی تا سوئدی می داند. مبحثی را که با آقای مفخم الدوله راجع به تجدید استخدام خودش برای ژاندارمری ایران کرده بودم به ایشان گفتم. داوطلب شد به اوپسالا برای ملاقات آقای مفخم الدوله برود. می گفت دو روز بیشتر در استکهلم توقف نخواهد کرد.

نماینده آرامنه داشناک

پس از رفتن کاپیتان فولکه، روستوم نماینده آرامنه داشناک به دیدن اینجانب آمد. از موسیو هویسمان منشی کمیته سوسیالیستهای هلند و اسکاندیناوی آمدن اینجانب را به اینجا شنیده و داوطلب ملاقات شده بود. شرحی راجع به داشناکها و اقدامات آنها در ایران و عثمانی گفت. اظهار داشت که در زمان مجلس اول او از طرف داشناکیها در ایران نمایندگی داشته و در تهران با کمیسیونی که از طرف مجلس شورای ملی انتخاب شده بود مفصلاً راجع به عملیات داشناکها و به خصوص اقدامات آنها علیه تخطیات عثمانی در سرحد خوی و ارزروم مذاکره نموده و خدماتی [را] که داشناکها نموده اند برای کمیسیون تشریح کرده. می گفت پروگرام هیئت ملیون و آزادیخواهان ایران را خوانده ام هیچ اسمی از برداشتن حدود میان اقلیتها برده نشده است. هیچ گفته نشده که بعد از این، آیا سدی در مقابل اتباع مسیحی ایران در بهره مندی از حقوق و امتیازات نبوده و آیا آنها با سایرین به طور مساوات از حقوق و امتیازات استفاده خواهند کرد. از این موضوع گذشته، چطور گمان می کنید که می توانید در ایران تشکیل قوه ای داده یک حکومت ثابتی برقرار دارید. زیرا در ایران هیچ زمان یک حکومت ثابتی به معنی امروزی برقرار نبوده و مملکت به طریق فئودالی می زیسته، ایلات از خودشان استقلال داشته،

یک مالیات کمی به پادشاه می دادند. مملکت قوانین معینی نداشت و مردم هم به طور کلی عادت ندارند از قانون اطاعت کنند. چطور خواهد شد و چطور ممکن است که ایلات و نقاط دوردست مطیع قانون شوند. مدتی در این زمینه گفتگو می کردیم. هر قدر خواستم او را قانع کنم که امروز اوضاع ایران تغییر کرده و مردم کم کم عادت به اطاعت از قانون کرده اند قانع نشد. دو هفته است که به استکهلم آمده و می خواهد تقاضاهایی راجع به آتیۀ ارمنستان و استقلال آن حدود کنفرانس سوسیالیستها پیشنهاد بنماید.

فروسوند

بعد از ظهر با آقای عزت الله خان با کشتی اکسپرس به فرسوند واقع در شمال شرقی استکهلم رفتیم. سه ساعت راه است. فرسوند محل استحمام دریایی بالنسبه [گران] متمولین اهالی استکهلم و سوئدیها است. ویلاهای بسیار زیبا در سواحل دریا ساخته شده، یکی دو هتل و پانسیون هم دارد. مدتی به واسطه کثرت جمعیت در هتل و پانسیون اطاق آزاد نبود و مجبور شدیم شب را در اطاق حمام بخوابیم. تا ساعت یک و دو بعد از نصف شب صدای موزیک شنیده می شد و مجلس رقص از اطراف برپا بود و مردم به گردش و تفریح مشغول بودند، ما هم تماشا می کردیم.

دنباله گردش

یکشنبه ۵ اوت - صبح زود از خواب برخاسته پس از استحمام در دریا به رستوران بزرگ که در عمارت تالار رقص واقع است آمدم و صرف صبحانه کردم و با کشتی به نوژیلیه که سه ساعت راه طرف شمال فرسوند است رفتیم. نوژیلیه هم جای بدی نیست. شهری است کوچک در ساحل دریا محل استحمام و تفریح و با راه آهن به استکهلم متصل

است. ساعت چهار بعد از ظهر به اینجا وارد [شدیم] و پس از یکی دو ساعت با کشتی اکسپرس به طرف استکهلم حرکت کردیم. هوا بسیار خوش و مناظر بسیار عالی و کشتی نیز قشنگ و دارای سالن غذاخوری اعلا [بود]. تمام اینها بر لذت یک چنین تفریحی می افزاید. در بین راه با دو نفر از افسران سوئدی صحبت کردم. اغلب افسران سوئدی را که به ایران آمده و در ژاندارمری و پلیس ایران استخدام [شده اند] می شناختند. احساسات حادی علیه روس و دوستی با آلمان اظهار می کردند. قرار ملاقات با آنها در استکهلم گذاشتم. در فرسووند خانم سوئدی مسنی را ملاقات کردم. می گفت در مسکو خانه و ملک دارد و چند نفر از افراد خانواده او در مسکو هستند. از ملت روس خیلی تمجید می کرد و برعکس از آلمانها تنقید. مقارن ساعت دوازده به منزل در استکهلم وارد شدم.

دیدار دیگر با فولکه

دوشنبه ۶ اوت - پیش از ظهر ساعت یازده کاپیتان فولکه به دیدن نگارنده آمد. گفت روز پیش به ملاقات مفخم الدوله به اوپسالا رفته و دو ساعت و نیم با او بوده است. مفخم الدوله به او گفته است که دولت ایران چند افسر پلیس سوئدی خواسته ولی افسر ژاندارمری سوئدی هنوز نخواست است. ولی خودش با دولت سوئد مذاکره خواهد کرد تا اگر دولت سوئد رضایت داد که چند افسر ژاندارمری به ایران بدهد آن وقت تلگرافاً به تهران اطلاع داده، رضایت و اجازه دولت ایران را در استخدام این افسران جلب خواهد کرد. کاپیتان فولکه و خانمش را به شام در گراند هتل دعوت کردم.

بعد از ظهر محمدخان از طرف آقای مفخم الدوله آمد و نامه ای از ایشان آورد که در آن نوشته اند نامه های پطرزبورگ را در دو پاکت بزرگ گذاشته

و به نام سفارت پطرزبورگ تحت مهر سفارت به توسط وزارت خارجه سوئد فرستاده شد.

یالمارسن

خود کلنل یالمارسن هم به آقای مفخم الدوله مکتوبی نوشته و ملاقاتی از ایشان خواستگار شده است. ایشان جواب داده اند که چون مدتی خیال اقامت دارند راضی به زحمت کلنل نبوده که از این راه دور به ملاقات ایشان بروند، بلکه اواخر ماه که به استکهلم مراجعت می کنند ایشان را خواهند دید.

قصد بازگشت

امروز از برلن خبر رسید که آقای نواب به هلند مسافرت کرده اند و معلوم نیست که چه موقع مراجعت خواهند کرد. چون امروز شهرت داشت که کنفرانس سوسیالیستها بدون تعیین وقت انعقاد عقب افتاده و حتی شاید در این سال هم منعقد نشود تصمیم گرفتم که هر چه زودتر استکهلم را ترک کرده به برلن مراجعت نمایم. با آقای عزت الله خان هم مذاکره کرده او هم با اطلاعاتی که به دست آورده بود انعقاد کنفرانس را غیر معلوم می دانست. قرار شد ایشان به سفارت آلمان در استکهلم برای گرفتن ویزای حرکت اینجانب رفته سفارشات لازم نیز به سرحد آلمان بگیرند.

کاپیتان فولکه

شب را ساعت هفت با کاپیتان فولکه و خانمش و آقایان عزت الله خان و حمیدخان در گراند هتل شام صرف شد. تا قریب ساعت دوازده با هم بودیم. کاپیتان فولکه و خانمش هر دو ایران دوست [اند] و فارسی هم خوب حرف می زنند و تمایل قلبی به مراجعت به ایران دارند. خانم فولکه

انگلیسی و آلمانی و فرانسوی خوب حرف می‌زند. قبل از ازدواج در مدرسه متوسطه معلمه بوده است. خواهری دارد که او هم در ایران بوده و فارسی می‌داند. کاپیتان فولکه هنوز اثاثیه خودش را از ایران نیاورده و در سفارت امریکا امانت گذاشته‌اند. مبلغی فرش و اثاث البیت و صنایع مستظرفه ایرانی در آنجا دارند.

حمله انگلیس و فرانسه در فلاندر به موفقیتی نایل نگردیده است. حمله آلمانها و اتریشیها در گالیسی شرقی ادامه دارد ولی از قرار معلوم روسها در حدود دنیستر به مدافعات سخت پرداخته‌اند.

تقاضای ویزای آلمان

سه‌شنبه ۷ اوت - صبح آقای عزت‌الله خان به سفارت آلمان برای تحصیل اجازه حرکت اینجانب به برلن رفته، معلوم شد طبق اخبار جدید تمام این‌گونه اجازه‌ها باید از وزارت خارجه برلن صادر شود. لذا تلگرافی از طرف سفارت آلمان به برلن در صدور اجازه فرستاده شد و باید منتظر رسیدن جواب بشویم و شاید سه روز طول بکشد.

کاپیتان فولکه پیش از ظهر به ملاقات اینجانب آمد و اظهار کرد که با کلنل یالمارسن با تلفن صحبت کرده و جداً خواهش کرده است هر طور هست به توسط اینجانب ملاقاتی با آقای مفخم‌الدوله بنماید. بعضی مطالب هست که می‌خواهد حضوراً به ایشان بگوید و دیگر آنکه بعضی اطلاعات خصوصی و نقشه‌ها هم دارد که می‌خواهد به خود ایشان بدهد. خیلی لازم است که پیش از اینکه آقای مفخم‌الدوله اولیای امور سوئد را ببیند و به ملاقات پادشاه سوئد برود این ملاقات با کلنل یالمارسن صورت گرفته باشد. نامه‌ای به آقای مفخم‌الدوله طبق خواهش یالمارسن نوشته و فرستادم و خواهش کردم اگر مانع سیاسی در کار نیست خوب است که هر چه زودتر وقتی را برای ملاقات کلنل تعیین کرده با او صحبت‌های لازم را به

میان‌گذارد. نامه‌ای هم به خود کلنل در جواب نامه دوم اوت او نوشته او را از مساعدت خودم مطمئن کردم. ظهر آقای انصاری به ملاقات اینجانب آمد. از ایشان شنیدم که [علی محمدخان] اویسی با فامیلش به استکهلم آمده خیال رفتن به تهران دارد. دیگر آنکه اخیراً عده‌ای کلدانی از اتباع ایران به استکهلم وارد شده‌اند که به طرف ایران بروند. خود آقای انصاری هم عنقریب به امریکا خواهند رفت.

نامه یالمارسن

چهارشنبه ۸ اوت - صبح نامه مفصلی از کلنل یالمارسن دریافت کرده در این نامه شرح مسافرت اخیر خودش را به ایران جهت آوردن افسران سوئدی از ایران و تحریکاتی که علیه او در تهران شده و عدم رضایت از اوضاع حالیه خودش و خدماتی را که با کمال صداقت به ایران کرده و میل مفراطی که امروز به مراجعت به ایران دارد در شش صفحه مفصل شرح می‌دهد. در پایان نامه خواهش کرده است که این نامه را برای آقای مفخم‌الدوله بفرستم تا ایشان هم از مطالب آن مطلع شوند. طبق خواهش کلنل فوراً نامه‌ای به آقای مفخم‌الدوله نوشته نامه کلنل را عیناً برای ایشان فرستادم. پس از فرستادن این نامه تلگرافی از کلنل واصل شده تأکید در فرستادن نامه او نزد وزیر مختار کرده، در جواب تلگراف کردم که نامه او را فرستادم.

ایرانیان در استانبول

پیش از ظهر آقای اویسی رئیس سابق تذکره استانبول که چند روز است با فامیل خودش به استکهلم آمده به ملاقات اینجانب آمد و شرحی از اوضاع عثمانی و ایرانیان تازه‌وارد صحبت می‌کرد. از قرار گفته او ایرانیان دسته دسته در محلات مختلف استانبول منزل دارند. آقایان میرزا

محمدعلی خان کلوب و ادیب السلطنه با هم هستند، آقایان مشارالدوله و حاج عزالممالک با هم، آقایان طباطبائی و میرزا قاسم خان همین طور. دیگران به همین نحو در نقاط مختلف زندگی می‌کنند. اغلب در طرف برای استانبول دیده می‌شوند. ولی آقای نظام السلطنه در یک منزل بزرگی که دولت عثمانی برای ایشان معین کرده در بایزید منزل دارند. بعد از ظهر به بازدید آقای اویسی رفتیم. آقایان عزت‌الله خان و حمیدخان هم بودند. از پریشانی اوضاع عثمانی صحبت می‌کرد. از قرار معلوم اویسی چندان همدردی با ترکها ندارد و برعکس از آنها تنقید فراوان می‌نماید.

گردش

پنجشنبه ۹ اوت - امروز صبح نامه‌ای از آقای مفخم‌الدوله دریافت [کردم] و نامه کلنل یالمارسن را رجعت داده و ضمناً می‌گویند هنوز از تهران دستوری برای استخدام افسران سوئدی نرسیده. وقتی هم که رسید باید با رعایت تمام اطراف کار انتخاب آنها به عمل آید. بعد از ظهر با آقایان عزت‌الله خان و حمید خان به جورس هلم رفته مدتی در آنجا گردش کردم. بسیار جای زیبایی است خانه‌های بسیار عالی در کنار دریاها تنگ ساخته مسکن متمولین استکهلم می‌باشد. در حدود نصف شب به منزل مراجعت کردیم.

عزیمت سوسیالیستها

جمعه ۱۰ اوت - صبح آقای عزت‌الله خان به سفارت آلمان برای تحصیل اجازه حرکت اینجانب رفته هنوز جواب تلگراف برلن نیامده. بایستی بمانم تا خبر از برلن برسد. با آقای عزت‌الله خان به ملاقات چائو و بعد به دیدن ماچیلی گرجی رفتیم. چائو خبر تازه نداشت. می‌گفت آقایان سوسیالیستها که به استکهلم برای انعقاد کنفرانس آمده بودند تقریباً همه

از استکهلم رفته‌اند و بیش از یکی دو نفر از آنها باقی نمانده‌اند و بدین قرار معلوم نیست کنفرانسی در آتیه نزدیک در اینجا منعقد شود.

ماچیلی گرجی

ماچیلی که خودش را از شاهزادگان گرجستان معرفی می‌کند اخیراً یکی از آرتیستهای معروف آلمان را که اصلاً ایتالیایی است به نکاح در آورده و او را شاهزاده خانم نام نهاده است. مدتی است در کارهای انقلابی علیه روس داخل [است] و از قرار معلوم خودش را به وزارت خارجه آلمان نزدیک کرده است. مدتی پیش با تحت‌البحری به ساحل روس در دریای سیاه پیاده شده، پس از قدری عملیات خرابکاری در روسیه به شرق اقصی و آمریکا فرار کرده و خودش را به سفارت آلمان در آمریکا رسانده. سپس به کمک سفارت نامبرده به آلمان مراجعت می‌کند. ماچیلی از اوضاع فعلی قفقاز اظهار رضایت کرده می‌گفت حالا گرجیها خوب داخل کار شده [اند] و امید می‌رود که عنقریب با اهالی اوکراین استقلال خودشان را به دست آورند. دو روز است حمله جدیدی در حدود ملداوی شروع شده و روسها و رومانیها عقب‌نشینی می‌کنند.

نظر کارگران انگلیس

شنبه ۱۱ اوت - از هیچ جا امروز خبر مهمی نرسیده جز آنکه کارگران انگلیس با یک اکثریت تامی قطع کرده‌اند که در کنفرانس استکهلم شرکت نمایند. ولی معلوم نیست بالاخره کنفرانسی در استکهلم منعقد بشود یا خیر. حمله آلمانها و اتریشیها در طرف ملداوی به سرعت جلو می‌رود. امروز آقای مفخم‌الدوله با تلفن اطلاع داد که روز دوشنبه به استکهلم می‌آید و اینجانب را به چای دعوت کرده است. تقریباً تمام روز را با آقایان عزت‌الله خان و حمیدخان مشغول گردش بودیم.

رسیدن اجازه حرکت

یکشنبه ۱۲ و دوشنبه ۱۳ اوت - پیش از ظهر یکشنبه از سفارت آلمان خبر رسید که اجازه حرکت اینجانب را داده [اند] و می توانم فردا شب حرکت کنم. نیز در این روز خبر رسیده که کنفرانس کارگران لندن با یک اکثریت تامی پروگرام سوسیالیستهای روس را پذیرفته و حاضر شده اند که با آنها در یک کنفرانس همکاری بکنند. پیش از ظهر دوشنبه به قونسولخانه آلمان رفته و برای لازم را گرفتم. گفته شد از قونسولخانه و از سفارت آلمان تلگرافات لازم به سرحد راجع به مسافرت اینجانب شده است.

دیدار مفخم الدوله

طرف عصر با آقای مفخم الدوله که از او پسالا به استکهلم آمده اند ملاقات [کردم] و یک ساعتی با ایشان بودم. پیش از ظهر به حضور پادشاه بار یافته نیم ساعتی با پادشاه سوئد مشغول صحبت بوده اند. بیشتر از اوضاع روسیه صحبت در میان بوده. آقای مفخم الدوله اصرار دارد که تبلیغات ما در تهران زیاد شود. ایشان حاضرند هر گونه اوراق و نامه ها و معمولاتی که لازم باشد از طرف ما به تهران بفرستند. از مساعدت ایشان قدردانی کردم و قرار شد که هر موقع لازم شد از ایشان نسبت به این موضوع کمک خواسته شود.

حرکت به برلن - پایان سفر پنجاه روزه

ساعت هشت و سه دقیقه در همین روز از استکهلم برای برلن حرکت کردم و روز بعد ساعت ده و هیجده دقیقه بعد از ظهر وارد ایستگاه شمال برلن شدم. تقریباً سیزده ساعت در راه آهن سوئد و چهار ساعت در دریا و هشت ساعت در راه آهن آلمان بودم. همه جا هوا معتدل بود و بسیار خوش گذشت و این سفر پنجاه روزه پایان یافت. اگر چه در استکهلم

موفق به انعقاد کنفرانس سوسیالیستها نشدیم ولی باز به عقیده اینجانب بی فایده نبود. برعکس با مذاکراتی که با سوسیالیستهای روس و دیگران نموده و وعده هایی که از طرف آنها به نفع ایران داده شده یقیناً بی فایده نخواهد بود. حفظ استقلال ایران و آزادیخواهی برای کشور ایران نیازمند به هر گونه جدیت در نیل بدین هدف می باشد. امیدوارم در نتیجه این گونه فعالیتها به هدف نهایی برسیم.

شکایت از سلیمان میرزا

امروز نامه‌ای از آقای [عبدالرحیم] خلخالی دریافت کردم که از شاهزاده سلیمان میرزا شکایت زیاد دارد. آقایان فطن‌الملک و میرزا محمدعلی خان کلوب مشغول فراهم آوردن وسایل مسافرت به برلن می‌باشند.

حملات سخت متفقین

پنجشنبه ۱۶ اوت تا یکشنبه ۱۹ اوت - روز پنجشنبه خبر رسید که محاربه خیلی سختی در طرف مغرب آغاز [شد] و انگلیسها و فرانسویها هر دو با شدت شروع به حمله کرده‌اند و بیشتر توجه آنها صرف شکستن فرونت آلمان در قسمت فلاندر می‌باشد. عجالتاً نتیجه معلوم نیست. روز جمعه خبر رسید که تلفات زیادی به انگلیسها در فلاندر وارد [شد] و پیشرفت قابل توجهی نصیب آنها نشد. بدین ترتیب در این محاربه فوق‌العاده سخت موفقیت با نیروی مقاومت آلمانها بوده است. شنبه هجدهم خبر رسید که در فرونت ایتالیا نیز حملات سختی از طرف متفقین شروع [شد] و محاربه شدیدی در جریان است. جنگ سخت در فرونت فلاندر ادامه دارد.

دکتر قاضی

روزی یکشنبه نهار در منزل قاضی صرف [شد] و تا نزدیک ساعت هشت با هم بودیم. هوا بسیار ملایم و خوب بود. از قرار معلوم امتحان آقای قاضی به خوبی گذشته [است] و عنقریب دیپلم دکترا به دست خواهد آورد. حملات متفقین در طرف ایتالیا به شدت ادامه دارد و حمله انگلیسها در طرف فلاندر نیز از شدت خود نکاسته است.

نامه نویسی به ایرانیان

دوشنبه ۲۰ اوت - صبح بیشتر وقت خود را به نامه‌نویسی گذراندم. نامه‌ای

۱۲

حملات متفقین در فرونت فلاندر و ایتالیا

دو دستگی ایرانیان استانبول

چهارشنبه ۱۵ اوت - صبح زود برخاسته تا ظهر مشغول مرتب کردن کار منزل بودم. بعد از ظهر را برای ملاقات آقای نواب به سفارت رفتم ولی ایشان به بیلاق رفته‌اند. آقای اعظم‌السلطنه را ملاقات [کردم] و از ایشان اطلاعات مختلفی به دست آوردم. بنابر اظهار ایشان مهاجرینی که در حلب بوده‌اند به استانبول وارد شده و آنهایی که در موصل متوقف بوده‌اند به طرف استانبول حرکت کرده [اند] ولی هنوز بدانجا وارد نشده‌اند. آقای حاجی میرزا یحیی به طرف وینه حرکت کرده است. بعد از شام آقای علوی را ملاقات کرده از ایشان هم بعضی اطلاعات کسب کردم. به قول ایشان ایرانیهای مقیم استانبول که آنها را «مهاجرین» می‌نامند دو دسته شده‌اند. یک دسته با آقای نظام‌السلطنه [اند] و دسته‌ای دیگر با آقای احتشام‌السلطنه سفیر کبیر. از قرار گفته ایشان آقای طباطبایی با نظام‌السلطنه مساعد بوده. آقا شیخ اسدالله [ممقانی] موافق احتشام‌السلطنه [است].

به آقای نظام السلطنه به استانبول نوشته مختصری از مسافرت استکهلم را برای ایشان شرح دادم. نامه‌ای هم به میرزا محمدعلی خان کلوب در جواب نامه ایشان که در استکهلم به اینجانب رسید، نوشتم و تشکر کردم. نامه‌ای هم به آقای طباطبائی نوشتم و مختصری از مسافرت استکهلم را برای ایشان شرح دادم. نامه‌ای هم به آقای احتشام السلطنه نوشته نامه‌ها را لفاً برای ایشان فرستادم و خواهش کردم به آقایان برسانند. بعد از ظهر برای فرستادن نامه‌های استانبول به سفارت رفته جای را هم در آنجا صرف کردم. مقارن ظهر آقایان علوی و اعظم السلطنه و میرزاعلی خان اخوی ایشان به دیدن من آمدند و مدتی هم در اینجا بودند. فردا آقای علوی به یک مسافرت بیست روزه در داخله آلمان می‌رود. محاربه سختی در وردن شروع شده و فرانسویها به حملات سختی پرداخته‌اند [ولی پیشرفت محسوسی ننموده‌اند].

گردش در هارتس

سه‌شنبه ۲۱ اوت تا پنجشنبه ۳۰ اوت - این دو روز مختصر تدارکی برای مسافرت یک هفته‌ای به هارتس که نزدیکترین بیلاق کوهستانی به برلن می‌باشد دیده، صبح پنجشنبه بیست و سوم حرکت و عصر پنجشنبه سی‌ام اوت به برلن مراجعت کردم. در این مدت هوا بسیار خوب [بود] و خیلی خوش گذشت. از برلن از راه ماگدبورگ و هالبرشتاد به تاله که یکی از شهرهای کوچک بیلاقی معروف قسمت هارتس است پس از طی چهار ساعت راه وارد [شده] و در آنجا منزلی برای یک هفته تهیه کرده محل اقامت خودم قرار دادم. ولی تمام روزها را در گردش بودم و جاهای مختلف دیدنی هارتس را تماشا کردم. همه جا کوههای سبز و جنگلهای انبوه و چشمه‌های آب جاری و کشتکارهای مرغوب و باغهای پر میوه و ساختمانهای قشنگ و دهکده‌های آباد و گردشگاههای عالی در دامنه

جبال دیده می‌شود. محللهای معروف هارتس را از قبیل روس‌هاپ و هکسین تانس پلاتس و بورتال و تریزبورگ و بلانکن‌بورگ و روبلانت و شرکه و بروکن و بعضی نقاط دیدنی دیگر دیدم و گردش کردم. نام این محللهای نامبرده در کتابهای راهنما به زبانهای مختلف چاپ [شده] و انتشار یافته است. لذا به جزئیات آن نمی‌پردازم.

فرونت ایتالیا

در تمام مدت این هفته جنگهای خیلی [شدید] در فرونت ایتالیا صورت گرفت و هنوز در جریان است. ولی ایتالیاییها موفق به شکافتن خطوط اتریشیها نشده‌اند. در فرونت وردن و فلاندر محاربات هنوز جریان دارد ولی انگلیسها و فرانسویها هنوز موفقیت شایانی به دست نیاورده‌اند. پاپ اعظم اعلامیه صادر کرده و پیشنهاد شروع مذاکرات برای صلح عمومی نموده است. روزنامه‌های آلمان بدین اعلامیه اهمیت می‌دهند. ولی معلوم نیست نتیجه مثبتی داشته باشد.

ماژور سیدمحسن خان

جمعه ۳۱ اوت - صبح زود علوی تلفن کرد که خودش شب پیش از مسافرت داخله آلمان برگشته و نیز آقای حاجی میرزایحیی دولت‌آبادی شب پیش از وینه وارد برلن شده و در هتل آدلن منزل گرفته است. بعد از ظهر آقای علوی به منزل اینجانب آمد و شرحی از مسافرت خود به داخل آلمان صحبت می‌کرد و بسیار تمجید از گردشگاههای آلمان می‌نمود؛ همه جا آباد و زیبا و عالی [است] و به خصوص از آبادی شهر مونیخ و فرانکفورت توصیف کرد. ماژور سیدمحسن خان برای جای به دیدن اینجانب آمد. او در بغداد در جنگ زخمی شده برای معالجه به برلن آمده است. اینجا هم مدتی تحت عملیات جراحی بوده ولی هنوز دست راستش بی‌حس است.

حاجی میرزایحیی

نزدیک غروب به هتل آدلن به دیدن حاجی میرزایحیی رفتیم، جمعی از ایرانیها هم آنجا بودند. بعد آقای اعظم السلطنه آمده من و حاجی میرزایحیی را دعوت به شام نمود. در نتیجه شام را در منزل ایشان صرف کردیم. آقای حاجی میرزایحیی شرح مفصلی از مهاجرین ایرانی در استانبول [گفت] و از رفتار آنها حکایت و شکایت می کرد. از قرار گفته ایشان آقای طباطبائی با نظام السلطنه همراهی کامل دارد. آقایان میرزا احمد قزوینی و فطن الملک و مشارالدوله و حاج عزالممالک هم با آقای نظام السلطنه موافق هستند. ولی آقایان میرزا محمدعلی خان کلوب و ادیب السلطنه بی طرف و عده زیادی علیه نظام السلطنه می باشند. از قرار گفته خود ایشان، طلعت پاشا اقدام و وسایل مسافرت ایشان را به استکهلم فراهم کرده است که بلکه از آنجا موفق به مراجعت به تهران بشوند. ایشان پس فردا به طرف استکهلم حرکت خواهند کرد.

تلفات ایتالیاییها

جنگ در فرونت ایتالیا ادامه دارد ولی از قرار معلوم در این دو روزه تلفات بسیار سختی بر ایتالیاییها وارد [شده] و از قرار معلوم حملات آنها نزدیک به اتمام است. در هر صورت ایتالیاییها فایده ای از این تهاجم به جز تحمل تلفات بسیار زیاد نبرده اند.

تذکره جدید

شنبه ۱ سپتامبر - صبح برای ملاقات آقای حاجی میرزایحیی به هتل آدلن رفته، چون بیرون رفته بود نتوانستم او را ملاقات کنم. آقای میرزا جوادخان قاضی را در همانجا ملاقات [کردم] و چند ساعت از روز را با هم بودیم. بعد از ظهر آقای اعظم السلطنه به ملاقات اینجانب آمد. هنوز مراجعت آقای نواب به برلن معلوم نیست. از ایشان خواهش کردم نامه

[به] قنصل ایران نوشته تذکره جدیدی برای اینجانب صادر نمایند. چون تذکره فعلی را میل دارم نگه دارم، این قدر ویزا و مهر و امضا دیده که آنتیک و قابل ضبط شده، میل دارم آن را جزو نوشتجات این مسافرت نگه دارم.

حملات حدود ریگا

یکشنبه ۲ و دوشنبه ۳ سپتامبر - یکشنبه نهار را منزل آقای قاضی موعود بودم. پس از صرف نهار تا ساعت هفت با هم بودیم. دو روز است آلمانها حملات سختی در حدود ریگا شروع کرده و روز شنبه اول سپتامبر از رود دوینا عبور و به روسها تلفات سختی وارد [آورده اند]. روسها با عجله مواضع خودشان را تخلیه کرده از جلوی آلمانها فرار می کنند.

کلنل محمدتقی خان

دوشنبه پیش از ظهر آقایان علوی و حاجی میرزایحیی و ماژور محمدتقی خان به دیدن نگارنده آمده ساعتی در اینجا بودند و صحبتهای متفرقه در میان بود. ماژور محمدتقی خان تدارک خود را تکمیل کرده [است] که به استانبول مراجعت کند. آقای حاجی میرزایحیی هنوز تذکره اش حاضر نیست که به طرف استکهلم حرکت کند. امروز شرحی به شکل مقاله نوشته [ام] که فردا به جریده عالم اسلامی [بدهم] تا در آن جریده درج شود. خلاصه نتیجه مسافرت خودم را به استکهلم در این مقاله شرح داده ام. حمله آلمان در طرف ریگا ادامه دارد. از قرار راپرت رسیده آلمانها به ریگا نزدیک شده [اند] و روسها مشغول عقب نشینی می باشند.

فرار روسها

سه شنبه ۴ سپتامبر - دیروز پیش از ظهر قشون آلمان بندر ریگا را متصرف

[شده‌اند] و از قرار راپرت رسمی آلمان چندین هزار اسیر جنگی و یک صدوپنجاه عراده توپ و مقداری زیاد ادوات جنگی از روسها گرفته‌اند و روسها با عجله در حال فرار می‌باشند. به امر امپراتور آلمان تمام عمارات رسمی را در پروس و آلتاس بیرق زده و به مدارس تعطیل عمومی داده شده است.

خدا حافظی اعظم السلطنه

امروز نامه‌ای به طلعت‌پاشا نوشته اظهار تأسف نمودم از اینکه ایشان را در برلن ملاقات نکرده و نامه را توسط علی‌بیک‌باش همپا برای ایشان فرستادم. بعد از ظهر با تلفن با آقای اعظم‌السلطنه صحبت کرده خدا حافظی کردیم. ایشان فردا صبح به طرف استانبول حرکت می‌کنند. از میدانهای جنگ خبر مهمی نرسیده ولی تقریباً در تمام فرونتها محاربات در جریان است.

کیف حاجی میرزایحیی

چهارشنبه ۵ سپتامبر - پیش از ظهر به ملاقات آقای حاجی میرزایحیی رفتم. آقای نواب هم که به تازگی وارد برلن شده [است] آنجا بود. تذکره ایشان حاضر شده فردا حرکت می‌کنند. کیف بغلی آقای حاجی میرزایحیی که تمام موجودی نقد ایشان در آن بود در هتل گم می‌شود و دربان هتل آن را پیدا کرد و به ایشان تسلیم می‌کند. آقای حاجی میرزایحیی بیشتر به قصد برگشتن به تهران و یا لااقل ارتباط با تهران به این سفر مبادرت می‌ورزند و اگر نتوانند به تهران بروند دوباره به برلن مراجعت خواهند کرد. با آقای نواب از هتل خارج شده صحبت‌کنان به راه افتادیم. مطلب مهمی نداشتند. بعد از نهار به سفارت به دیدن ایشان رفتم.

نامه طباطبائی

نامه‌ای هم از استانبول برای اینجانب از آقای طباطبائی رسیده بود. از اینکه از طرف نگارنده نامه‌ای به ایشان نرسیده، شکایت کرده‌اند. در صورتی که اینجانب چند نامه به ایشان نوشته‌ام و تعجب است که چطور نرسیده. آقای مصطفی آقازاده خودشان را به برلن می‌فرستند تا در برلن مشغول تحصیل شود.

نامه مدرس و پول قاطر

نامه‌ای از آقای مدرس داشتم که برای اینجانب مبلغ بیست لیره به عنوان قیمت قاطری که نزد ایشان گذاشته بودم فرستاده‌اند. خیلی از دیانت و امانت‌داری ایشان خوشوقت شدم زیرا مترصد پول قاطر نبودم. در واقع قاطر را همین طور به ایشان تقدیم کرده بودم. ولی ایشان به خود هموار نکرده بیست لیره پول آن را فرستاده‌اند.

حملات آلمانها

حملات آلمانها در طرف ریگا ادامه دارد، دهنة رودخانه دوینا را هم آلمانها متصرف شده‌اند و روسها با عجله هر چه تمامتر اغلب دهات را آتش زده و فرار می‌کنند.

پنجشنبه ۶ و جمعه ۷ سپتامبر - حملات آلمانها در طرف ریگا ادامه دارد. آلمانها طبق اعلامیه خودشان هفتاد کیلومتر جلو رفته‌اند. اخیراً طیاره‌های آلمانی به لندن حمله کرده و خسارت بالنسبه زیادی وارد آورده‌اند. پیش از ظهر روز جمعه آقای علوی به منزل من آمد و تا بعد از ظهر باهم بودیم. چند نسخه از روزنامه ایران که در تهران منتشر می‌شود و به او رسیده [بود] با خود داشت. این روزنامه مفصل از پیشرفت آزادیخواهان در تهران می‌نویسد.

انتخابات

انجمن مرکزی انتخابات تهران تشکیل [شده] انتخابات در جریان است. اشخاصی مانند مخبرالسلطنه و حاجی سیدنصرالله تقوی در کار انتخابات شرکت داشته داوطلب نمایندگی می‌باشند. اخیراً عده‌ای از ایرانیان که به‌عنوان اسرای جنگی انگلیس و روس تحت توقیف بودند در قزوین آزاد و با تجلیل فراوان وارد تهران شده‌اند. رفتار روسها با مردم چندان بد نیست، ولی قشون روس قبلاً چندین شهر ایران را چپاول کرده‌اند.

اخبار ایرانیان

بعد از ظهر آقای عزت‌الله خان هدایت که به تازگی از استکهلم وارد شده‌اند به دیدن اینجانب آمد و تا ساعت هفت با هم بودیم. شرحی از استکهلم پس از حرکت نگارنده صحبت می‌کرد. حمید خان روزیست و سوم به طرف پترزبورگ حرکت کرده و از آنجا تلگراف ورودش رسیده بود. آقای مفخم‌الدوله آخر این ماه به برلن می‌آید که از اینجا به رم محل مأموریت خودش برود. آزادیخواهان اینجا خیال دارند شامی به او بدهند. کنفرانس سوسیالیستها بدون تعیین وقت به تأخیر افتاد و احتمال کلی دارد که در این سال منعقد نشود. کلنل یالمارسن وارد استکهلم شده و با آقای مفخم‌الدوله ملاقات کرده است. ماژور فولکه نیز آقای مفخم‌الدوله را ملاقات [کرده است] و داوطلب رفتن به ایران می‌باشد.

نطق رئیس محافظه کاران

شنبه ۸ و یکشنبه ۹ سپتامبر - بیشتر ساعات شنبه را در منزل مشغول خواندن و نوشتن بودم. شب را با آقای قاضی به تالار فیلامونیک برای استماع نطق رئیس محافظه کاران آلمان که یکی از سیاسیون و نویسندگان معروف است رفتیم. رئیس مزبور به نام گراف دونیلو که از طرفداران

جدی جنگ است دو ساعت از ساعت هشت تا ده نطق می‌کرد، بسیار فصیح و بلیغ. چیز خیلی تازه‌ای نمی‌گفت. ولی علیه سوسیالیستهای آلمان و سیاست صدراعظم سابق آلمان بتمن هلوگ صحبت می‌داشت و می‌گفت از برای آلمان تنها صلحی مفید است که مرزهای آتیۀ آلمان را تأمین و آزادی تجارت و بسط کسب و صناعت را برای آلمان تضمین کند. اظهار امیدواری به عملیات تحت‌البحریهای آلمان و رشادت قشون آلمان به طور کلی می‌نمود. در پایان نطق خود از فتوحات آلمان در طرف ریگا اظهار مسرت می‌کرد. اظهار می‌داشت که حزب جدیدی به نام حزب وطن اخیراً در پروس شرقی به ریاست دوک مک‌لنبورگ و امیر البحر معروف فن‌تیرپیتز تشکیل شده [است] که تا آخر جنگ برای ادامه جنگ و به دست آوردن یک صلح شرافتمندانه کوشش کنند و در وحدت کلیۀ قوای آلمان برای ادامه جنگ بکوشند. هوا این دو روزه خیلی معتدل و خوب است.

دعوت ماژور دموره

دوشنبه ۱۰ و سه‌شنبه ۱۱ سپتامبر - ماژور دموره سوئدی که از استکهلم برگشته در هتل کایزرهوف به توسط ماژور محمدتقی خان از من به شام دعوت کرد، ولی چون دیر بود از رفتن عذر خواستم.

نامه دیگر مدرس

روز دوشنبه نامه‌ای از آقای مدرس داشتم که مفصل از اوضاع ایرانیان مهاجر و فکر خودشان نوشته و با اینجانب تجدید عهد دوستی به جا آورده‌اند. نامه‌ای نیز از حبیب‌الله خان شیبانی از استانبول رسیده در صدد آمدن به برلن می‌باشند. ولی آن طور که بایستی عثمانیها به او کمک نمی‌کنند.

ملاقات ادهم بیگ

سه شنبه پیش از ظهر به سفارت عثمانی رفته در آنجا ادهم بیگ نایب اول سفارت را که به تازگی از استانبول وارد شده ملاقات کردم. از اوضاع عثمانی و موقعیت جنگ اظهار خوشبینی می نمود ولی خیلی بشاش به نظر نمی رسید. از او خواهش کردم نامه هایی که از استانبول برای من می رسد دستور دهند زودتر برسانند. شام را با آقایان هدایت و علوی صرف کرده مدتی راجع به اوضاع خودمان صحبت کردیم.

مصریها

چهارشنبه ۱۲ سپتامبر - امروز صبح نماینده ملیون مصر به دیدن اینجانب آمد. از من خواهش کرد روز چهاردهم این ماه که به مناسبت داخل شدن انگلیس در مصر و اشغال آن کشور جلسه ای خواهند داشت مختصر نطقی از طرف نگارنده در حمایت از مصریها و کشور مصر بشود. قبول کردم نطقی به زبان آلمانی ایراد نمایم.

وضع فضلعلی آقا

پس از رفتن او به دیدن میرزا فضلعلی آقا رفتم. بیچاره به همان مرض سخت سابق گرفتار است. عمل جراحی او به جایی نرسیده تنها بینی او را از ته تراشیده اند و می خواهند بینی مصنوعی برای او بگذارند. سپس با آقای هدایت به گردش رفته تا غروب با هم بودیم.

موفقیت کرنسکی

دو روز است خبرهای تازه از روسیه می رسد. پس از شکستهای روس در طرف ریگا، کرنسکی فرمانده کل قشون را از کار خلع و فرمانده تازه ای به جای او نامزد می کند. فرمانده سابق اطاعت حکم کرنسکی را نکرده

استعفای کل وزرا را خواستگار شده است و قشون به طرف پایتخت سوق می دهد. عجالتاً چنین به نظر می آید که آتش جنگ داخلی در روسیه شعله ور خواهد شد.

پنجشنبه ۱۳ و جمعه ۱۴ سپتامبر - روز پنجشنبه خبر رسید که قشون روس از فرمانده سابق اطاعت نکرده و معترض شده اند و خود فرمانده تسلیم گردیده است. عجالتاً کرنسکی موفقیت حاصل نموده و عده زیادی را هم با او موافقت نداشته دستگیر نموده است. بیشتر ساعات روز جمعه را در منزل به خواندن و نوشتن مشغول بودم و یادداشتی نیز برای نطقی که در انجمن مصریان باید ادا نمایم حاضر کردم.

قنسول لیتن

بعد از ظهر آقای نواب تلفن کردند که موسیو لیتن نایب شرقی سفارت آلمان در تهران به چای به سفارت ایران می آید، خوب است من هم در آنجا باشم.

ساعت پنج به سفارت رفتم. موسیو لیتن قبلاً آمده بود. در جنگ سم پارسال زخم خورده و به دست انگلیسها اسیر شده است. چندین ماه در انگلیس تحت معالجه بود. بعد او را طبق قرارداد معاوضه کرده اند و به سویس می فرستند. هفت ماه در سویس بود. یک دفعه دیگر در سویس تحت جراحی قرار می گیرد. پایش حالا بهتر شده ولی چند سانتیمتر کوتاه است و به زور راه می رود. موسیو لیتن را از تهران به این طرف ندیده بودم. یک هفته پیش از حرکت از تهران که به سفارت آلمان برای ملاقات پرنس رويس وزیر مختار آلمان رفته بودم موسیو لیتن را برای آخرین دفعه ملاقات کردم. کنت کانیتس هم حاضر بود. موسیو لیتن با پرنس رويس بعد به قم آمد و از قم به سلطان آباد و از آنجا به بغداد برای ملاقات فن درگلتس رفت. از آنجا به برلن آمده داوطلبانه به رژیم سابق خود در

وزارت جنگ ملحق و به فرونت غرب اعزام می‌شود. در جنگ وردن شرکت کرد. بعد در جنگ سُم در یک جنگلی مقابل قوای انبوهی از دشمن مصادف و در این واقعه تمام افسران آلمانی فوج او کشته شده خودش هم دو زخم سخت برمی‌دارد. پس از چندین ساعت افتادن در میدان جنگ انگلیسها او را برداشته با زخمیهای دیگر به انگلیس می‌فرستند. از رفتار انگلیسها تعریف می‌کرد و اتفاقاً مستر اسپارو که مدتی در ایران بوده و [فارسی] کمی می‌داند و با نگارنده هم آشنایی داشته در آنجا به زبان لیتن مترجم ایرانی بوده است. اگر چه موسیو لیتن خودش انگلیسی می‌داند و محتاج به مترجم نیست آن هم به زبان ایرانی. موسیو لیتن از رفتار فرانسویها نسبت به آلمانها خیلی شکایت می‌کرد.

جلسه مصریها

ساعت هشت به جلسه مصریها که در کلوب عثمانیها در برلن از برای روز دخول انگلیسها به مصر منعقد شده بود رفتیم. جمعی از عثمانیها و مصریان و آلمانها در آنجا بودند. از ایرانیها هم آقای نواب وزیر مختار با هشت نفر از آزادیخواهان ایران حضور داشتند و سفیر کبیر عثمانی هم حاضر بود. جلسه نطق ساعت نه افتتاح [شد] و تا نیمه شب ادامه داشت. طبق وعده‌ای که کرده بودم نطقی به زبان آلمانی شروع کردم، بسیار بجا و مستحسن اتفاق افتاد. در مقدمه شرحی راجع به زبان آلمانی و تحصیل زبان آلمانی ذکر کردم و سپس شمه‌ای از تخطیات روس و انگلیس در ایران و بعد شرحی از سیاست انگلیس در مصر بیان و اظهار امیدواری کردم که عنقریب مجاهدت حزب وطنی مصر میوه شیرینی به بار آورده مصر را از چنگال انگلیس بیرون خواهد کشانید. بعد از اتمام نطق اینجانب مصریها با بشاشت تمام از اینجانب تشکر کرده و اظهار خوشوقتی قلبی نمودند.

ملاقات سفیر عثمانی

شنبه ۱۵ سپتامبر - پیش از ظهر با حمزه بیک به سفارت عثمانی به ملاقات سفیر کبیر عثمانی رفته در آنجا امین شکیب بیک عضو پارلمان ترکیه را که دیشب در انجمن مصریان نطق غزایی نمود ملاقات [کردم] و با او نزد سفیر کبیر عثمانی رفتیم. یک ساعتی ملاقات ما طول کشید. حقی پاشا سفیر کبیر مرا با نهایت مهربانی پذیرفته پس از پایان ملاقات اینجانب را برای ناهار روز سه شنبه آینده دعوت کرد و گفت سه و چهار نفر از رؤسای وزارت خارجه آلمان را نیز برای ملاقات من دعوت خواهد کرد.

روزنامه لوکال انسایگر و فوسی شه از مجلس مصریها شرحی نوشته و به خصوص از نطق اینجانب تعریف کرده است. لوکال انسایگر مخصوصاً از تمجیدی که اینجانب از زبان آلمانی در آغاز نطق کرده [بودم] اظهار تشکر می‌کند. امروز چند نامه از تهران به توسط سفارت پطرزبورگ رسیده باعث مسرت اینجانب گردید. فامیل همه سالم [اند] و از دوری اینجانب شکایت دارند.

جمهوری روسیه

یکشنبه ۱۶ سپتامبر و دوشنبه ۱۷ سپتامبر - یکشنبه را چند ساعت با آقای عزت‌الله خان هدایت در خارج شهر به گردش گذراندم. هوا هنوز خوش و تابستانی است و باران هم کمتر می‌بارد. اوضاع روسیه خیلی روشن نیست. در طرف ایتالیا مرزهای میان ایتالیا به سویس را عجالتاً سد کرده [اند] و به هیچ نحو تردد و عبور مسافری را اجازه نمی‌دهند. طبق خبری که روز دوشنبه رسیده حکومت موقتی روسیه شکل حکومت روس را جمهوری اعلام نموده و هیئت وزرای هم به ریاست کرنسکی تشکیل شده است.

ورود ایرانیان

دوشنبه بعد از ظهر آقا مصطفی پسر آقای طباطبائی و ابراهیم خان و حسین خان پسران فطن‌الملک را که دیروز از استانبول وارد شده‌اند ملاقات [کردم] و قرار گذاشتم بعد مفصل با آنها صحبت کنم. هفت روز در راه بوده و چند ترن هم عوض کرده [اند]. در سرحدات همه جا با آنها خوش رفتاری شده است. از تمام رفقای استانبول سلام و احوالپرسی برای اینجانب دارند.

اعزام شاگرد ایرانی

طرف عصر آقایان حاجی رحیم آقای قزوینی و علوی به دیدن اینجانب آمده جای در اینجا صرف کردند. صحبت‌های زیاد به خصوص راجع به فرهنگ ایران در میان آمد. آقای قزوینی نامبرده مانند خیلی از ایرانیها مخالف اعزام شاگرد ایرانی به اروپا است. می‌گوید اخلاق ایرانیها در اینجا ضایع می‌شود. خوب است معلم اروپایی به ایران برده در همانجا معارف را رونق دهند. آقای علوی برعکس عقیده دارد آمدن جوانان ایرانی برای تحصیل به اروپا لازم است. جوانان ایرانی که به اروپا می‌آیند نه تنها به تحصیل می‌پردازند بلکه از اوضاع امروزی دنیا و زندگی این قرن برخوردار می‌شوند، متنها همین تغییر شاید در بعضی اثر خوبی نداشته [باشد] و به عقیده آقای قزوینی اخلاق آنها ضایع شود.

دیدار با شکیب ارسلان

سه‌شنبه ۱۸ سپتامبر - امروز نهار را در سفارت عثمانی مدعووم. قبلاً نامه‌های استانبول را که نوشته بودم در جوف پاکت علی‌بیک گذاشته توسط حمزه بیک مدیر روزنامه عالم اسلام به استانبول فرستادم. و بعد مقارن ظهر با حمزه بیک به هتل آدلن به ملاقات شکیب ارسلان نماینده

سوریه در پارلمان عثمانی رفته، پس از کمی توقف در آنجا به اتفاق شکیب ارسلان به سفارت عثمانی رفتم. دکتر فرید بیک رئیس ملیون مصر هم جزو مدعوین بود. به علاوه چهار نفر از رؤسای وزارت خارجه آلمان هم بودند. ساعت یک سر نهار رفته صحبت‌های متفرقه در میان بود. ساعت سه نهار به پایان رسیده و مدعوین متفرق شدند.

شاعر معروف عثمانی

حقی پاشا سفیر کبیر عثمانی از نگارنده خواهش کرد که هر وقت آقای مفخم‌الدوله به برلن آمد وسیله ملاقات آنها با یکدیگر بشوم. در هتل آدلن عبدالحق حمیدبیک شاعر معروف عثمانی را ملاقات کردم. عبدالحق حمیدبیک مدتی در لندن نایب سفارت عثمانی بود و امروز معاون ریاست مجلس سنای عثمانی است. خانم او بلژیکی است و با خانمش به برلن آمده است. نشد با او مفصل صحبت کنم. از شکیب ارسلان خواهش کردم [ترتیب] ملاقات اینجانب را با او فراهم سازد. دو روز است هوا بسیار خوب و معتدل شده است.

تعریف از ثقة الاسلام

چهارشنبه ۱۹ سپتامبر - ظهر نهار را با شکیب ارسلان در هتل آدلن صرف کردم. حمزه بیک و مدیر روزنامه عثمانیش لویه هم بودند. شکیب ارسلان از اهالی سوریه و یکی از دانشمندان و معاریف آن کشور است. می‌گفت شاهزاده فرمانفرما در زمان اقامتش در بیروت با او آشنایی داشته بعد هم با هم مکاتبه می‌کردند. دیگر می‌گفت یک سال پس از شهادت ثقة الاسلام در روزنامه المخدم مصر راجع به تاریخ و فلسفه تشیع مقالاتی در توصیف و تمجید آن مرحوم [چاپ] نموده و پس از شهادت او چند بیتی مرثیه برای او سروده است و در همان روزنامه انتشار داده است.

می‌گفت با آقای نظام السلطنه هم در استانبول ملاقات و مدتی با او صحبت کرده است. برای روز شنبه عده‌ای را به شام دعوت کرد. آقای نواب و اینجانب هم جزو مدعوین هستیم. یک ساعت به غروب آقامصطفی پسر آقای طباطبائی به دیدن اینجانب آمد. یک ساعتی در اینجا بود. شرحی از اوضاع ایرانیان استانبول صحبت کرد. می‌گفت پدرش نه طرف آقای نظام السلطنه و نه طرف آقای احتشام السلطنه است. ولی مخالفت میان ایرانیان زیاد است.

هوای خوب امسال

پنجشنبه ۲۰ سپتامبر - پیش از ظهر دو ساعتی با آقای علوی در تی‌پرگارتن راه می‌رفتیم. هوای امسال برای این فصل بسیار خوش و ملایم است. باغها به خصوص صفای بسزایی دارد. صبحها قدری سرد و خنک می‌شود ولی بقیه روز معتدل است. میوه و سبزی هم امسال فراوان شده و باوجود تنگی زمان جنگ و کمی آذوقه میوه‌جات از قبیل سیب و گلابی بسیار خوب و بالنسبه فراوان است. هندوانه امسال در برلن خیلی دیده می‌شود. از قرار معلوم هیچ سال این قدر هندوانه نمی‌آورند. گویا از مجارستان به برلن حمل می‌کنند. با آقای علوی یک هندوانه که تقریباً یک من تبریز بود به دو مارک و نیم خریده پیش از نهار خوردیم. اروپاییها کمتر چنین کاری می‌کنند مگر آنکه در مشرق زمین مدتی زندگی کرده باشند. بعضی از آلمانها هندوانه را درست نمی‌شناسند و با خربزه اشتباه می‌کنند.

حاجی رحیم آقای قزوینی

بعد از ظهر با آقای علوی به منزل حاجی رحیم آقای قزوینی رفته چای را در آنجا صرف کردیم. شرحی حاجی رحیم آقا از کساد بازار و امور بازرگانی شکایت می‌کرد. از قرار معلوم انتظاری هم که از کمک

وزیرمختار ایران داشته و به جا نیاورده [ازو] شاکی است. به مناسبت این عدم مساعدت خسارت عمده به او وارد آمده است. مثلاً همکارهای او می‌توانند فرشهای ایرانی از استانبول وارد کرده بفروشند و منافع عمده ببرند، ولی او نمی‌تواند این کار را بکند.

حمله انگلیسیها

جمعه ۲۱ سپتامبر - دیروز حمله سوم انگلیسیها در فلاندر شروع شد. تمام روز جنگ سخت توپخانه و پیاده نظام در جریان بوده. از قرار راپرت آلمانها در بعضی جاها کمی پیشرفت کرده‌اند و قرب یک کیلومتر از فرونت آلمانها را گرفته‌اند. ولی خود انگلیسیها اهمیت بیشتری به نتیجه خود داده و می‌گویند متجاوز از دو هزار اسیر و پنج توپ به دست آورده‌اند. جنگ سخت هنوز ادامه دارد.

پان ترکیسم

بعد از ظهر ساعت چهار به سفارت ایران رفته شکیب ارسلان نماینده پارلمان عثمانی و حمزه بیک و آقا مصطفی پسر آقای طباطبائی هم آنجا بودند. چای را در سفارت صرف کردم. راجع به سیاست انگلیس در مشرق اسلامی صحبت در میان بود. ارسلان بیک علیه اعضای «اتحاد و ترقی» که طرفدار پان‌ترکیسم هستند و پیرو سیاست خشن راجع به اعراب و سایر اتباع غیر ترک عثمانی می‌باشند صحبت می‌کرد و می‌گفت دولت عثمانی که دارای اتباع مختلف است بایستی سیاست خود را روی اتحاد واقعی اسلامی قرار دهد نه بر روی پان‌ترکیسم. از انور پاشا تمجید می‌نمود و او را حامی واقعی اسلام می‌دانست.

جواب آلمان به پاپ

امروز آقای نواب را به وزارت خارجه دعوت کرده‌اند. از قرار معلوم برای

شنیدن جواب دولت آلمان به اعلامیه پاپ است. آقا مصطفی به منزل اینجانب آمد و شام را هم با اینجانب بود. کار مدرسه‌اش درست شده و به یک ژیمانز در خارج شهر می‌رود و منزلش عجالتاً خانه یکی از معلمین ژیمانز می‌باشد.

وضع جنگ

شنبه ۲۲ سپتامبر - جنگ فلاندر هنوز ادامه دارد ولی انگلیسها دیگر هیچ پیشرفتی نکرده‌اند. در طرف شمال شرقی آلمانها به موضع روسها در نزدیکی ژاکوب اشتاو حمله برده صفوف روسی را شکسته‌اند و شهر مهم ژاکوب اشتاو را اشغال کرده‌اند. روسها به سرعت عقب‌نشینی می‌کنند. از قرار راپرت روزنامه‌جات بلشویکها در روسیه نیرو گرفته و از قرار معلوم مجدداً مذاکرات صلح را به میان آورده‌اند. گفته می‌شود خیال دارند کابینه را تغییر داده حکومتی کاملاً سوسیالیستی تشکیل [بدهند] و داخل مذاکرات صلح بشوند. جواب دولت آلمان به اعلامیه پاپ امروز طبع و منتشر شد. آلمانها با صراحت نیت خودشان را بیان نمی‌کنند ولی باز از عبارات مفهوم می‌شود که طالب صلح هستند و به طور مبهم اساس صلح را روی موقعیت خودشان پیش از جنگ می‌گذارند و این نظر را به اکثریت پارلمان آلمان متکی می‌دانند. جواب اتریش هم مسالمت‌آمیز می‌باشد.

مهمانی شکیب‌ارسلان

شام را در هتل آدلن مهمان شکیب‌ارسلان بودیم. شام بسیار مفصل و خوبی بود. عده مدعوین بیست نفر، آقایان سفیر کبیر عثمانی و وزیر مختار ایران و عبدالحق حمیدبیک و سه نفر از رؤسای وزارت خارجه آلمان جزو مدعوین بودند. یکی از رؤسای «دویچ بانک» و چند نفر از ارباب جراید

هم حضور داشتند. در پایان شام شکیب‌ارسلان به سلامتی امپراتور آلمان نوشید و گراف روزنبرگ به سلامتی سلطان عثمانی. کنسول ژنرال سابق آلمان در بغداد هم بود. چند روز پیش از سقوط بغداد از آنجا حرکت کرده و به برلن آمده است. می‌گفت امروز قونسولخانه آلمان در بغداد ارکان حرب انگلیس می‌باشد. امیدوار است تا سه چهار ماه دیگر که جنگ در آن حدود شروع می‌شود بغداد دوباره تحت اشغال عثمانی بیاید. می‌گفت قوای زیادی برای استرداد بغداد حاضر شده است.

جواب پاپ

یکشنبه ۲۳ سپتامبر - جنگ فلاندر قدری سست شده، انگلیسها مشغول برداشتن کشتگان و زخمیهای خود می‌باشند. انگلیسها کوشش دارند که تا هوا خوب و مناسب است حملات خود را ادامه داده تا بلکه به پیشرفتی که در نظر دارند موفق شوند. بدیهی است زمستان در روزهای برف و باران کار جنگ چندان آسان نیست. آلمانها هم با تمام وسائلی که دارند در حفظ فرونت خود کوشا می‌باشند. از قرار راپرت روزنامه‌جات مطبوعات متفقین جواب متحدین را به بیانیه پاپ رضایت‌بخش نمی‌دانند و آن را مبهم دانسته‌اند [اند] و مقصود آلمانها را کاملاً روشن نمی‌بینند.

نطق تیرپیتز

دوشنبه ۲۴ سپتامبر - دیروز آلمانها حمله هوایی به لندن و سواحل جنوبی انگلیس کرده و خسارات عمده وارد ساخته‌اند. تلفات جانی هم زیاد وارد شده است. امروز حزب وطنی که اخیراً در پروس شرقی به ریاست عالیّه دوک مکلنبورگ و امیرالبحر فن تیرپیتز تأسیس شده در تالار بزرگ فیلارمونی برلن که گنجایش چندین هزار تماشاچی دارد میتینگی دادند. ناطق عمده این میتینگ خود امیرالبحر فن تیرپیتز که در حقیقت پدر و

مؤسس قوه بحری امروزی آلمان است بود. فن تیرپتیز با ریشها و اندام بلند و صدای رسای ملایم متجاوز از سه ربع ساعت نطق کرد. به محض آمدن او به کرسی نطق تمام حضار از جای برخاسته چند دقیقه برای او شادباش می کشیدند و دست می زدند. در ضمن نطق هم در هر حمله مهم برای او شادباش می کشیدند و دست می زدند. خلاصه نطق او این بود که امروز میان دولت و ملت آلمان یگانگی کامل برقرار است] و آلمانهایی که در امور بین المللی مداخله نداشته اند] امروز احساسات وطنی پاک و بی آرایش نشان داده، گرد هم جمع آمده برای تقویت دولت و پیشرفت مقاصد آلمان در این جنگ حزب وطنی جدیدی تشکیل داده اند.] حاضر است هر آلمانی بی آرایش را به عضویت خود قبول کند. مقام آلمان امروز فوق العاده محکم است. در تمام جبهه های جنگ فاتح است] و مخصوصاً در جنگ تحت البحری موفقیت کامل به دست آورده، بایستی انگلیس را به زانو بیاورند. ولی برای ملت آلمان یک چیز لازم است و آن صبر است. آلمانها باید تحمل کنند تا جنگ تحت البحری دشمن را عاجز کرده تقاضای صلح کند.

بلژیک و انگلیس

آلمان طالب جنگ بدون تغلب^۱ نمی باشد. صلح بدون بردن خاک و گرفتن غرامت کار آلمان نیست. از کجا این همه مخارج و خسارات و تلفات جبران خواهد شد و به خصوص چون دشمن عمده آلمان انگلیس است و انگلیس بایستی در آینده وسایل را از دست بدهد. تسلط آلمان بر بلژیک ضرورت دارد. بلژیک هیچ وقت نخواهد توانست بی طرف بماند. چنان که در گذشته آلت دست انگلیسها و فرانسویها بود و مخصوصاً سواحل بلژیک لانه زنبور دسایس انگلیس شده بود، در آتیه هم بلژیک نخواهد

۱. اصل: تقرب (؟)

توانست بی طرفی خود را حفظ نماید. انگلیس مجدداً به سواحل فلاندر دست تعدی دراز خواهد کرد و از آنجا عملیات مخالفت آمیز علیه آلمان و اروپا شروع خواهد نمود. آلمان همیشه باید بلژیک را تحت حمایت خود نگاه داشته نگذارد سرنوشت آن به دست انگلیسها افتد و به علاوه مردم فلاندر را که امروز در زیر دسایس فرانسه و انگلیس زندگی می کنند باید تشویق کرد زندگی جدید کاملاً ملی بر خود گیرند.

منظور از تبلیغات

بعد از فن تیرپتیز ده دوازده نفر ناطقین دیگر نطقهای آتشین در تهییج مردم آلمان به ادامه جنگ و نیل به صلح و فیروزی کامل نموده، مجلس را پایان دادند. رویهمرفته میتینگ قابل ملاحظه ای بود. تا به حال چنین میتینگی در آلمان با اظهار چنین احساساتی ندیده بودم. در انگلیس چنین مجالس زیاد منعقد می شود، به خصوص وقتی که دولت بخواهد احساساتی بر له سیاست خود به واسطه مطبوعات در مردم انگلیس تولید کند. ولی در آلمان که احساسات سیاسی با جریان خیلی ملایمی متحرک است چنین مجالس کمتر دیده می شود. در حقیقت تأسیس این حزب و انعقاد چنین میتینگی برای جلوگیری از تبلیغات سوسیالیستها است که در میان مردم آلمان به حرکت افتاده پیشنهاد صلح به میان آورده اند، والا نظر دیگری برای چنین تبلیغات وجود ندارد.

وضع روسیه

سه شنبه ۲۵ سپتامبر - دیشب یک دسته از طیارات آلمانی سواحل شرقی انگلیس را به سختی بمباران کرده خسارات زیادی وارد آورده اند. اوضاع روسیه سخت پریشان است] و از قرار معلوم پیوسته عدم رضایت مردم از حکومت کرنسکی بیشتر و پریشانی زندگی مردم زیادتر می شود و متأسفانه اخبار صحیح مستقیم از روسیه کمتر می رسد و مطبوعات متفقین

اطلاعات صحیح از روسیه بلکه از هر جا که راجع به خودشان است نمی دهند که مبادا متحدین از آنها استفاده به نفع خودشان بنمایند. اگر نقشه های جنگی متفقین آن طور که بایستی منظم نیست نقشه مطبوعات آنها بسیار منظم [است] و دو طرف اقیانوس اطلس را تحت نظر گرفته، کوشش در جلب افکار عالم تبلیغات خود مرعی می دارند و محققاً مطبوعات متحدین از قوه دفاع در مقابل دشمن بر نمی آید.

دوستی حاجی رحیم آقا

صبح آقا مصطفی پسر آقای طباطبائی و ابراهیم خان پسر فطن الملک به دیدن نگارنده آمده نامه هایی هم برای فرستادن نزد کسانشان به استانبول با خود آورده بودند. از قرار معلوم کار تحصیل آنها به طور مطلوب صورت گرفته است. بعد از ظهر آقایان علوی و حاجی رحیم آقای قزوینی آمدند و جای را در اینجا صرف کردند. حاجی رحیم آقا با نگارنده اظهار دوستی و صمیمیت می نماید. در این دنیای امروزی که اشخاص نسبت به یکدیگر کمتر اعتماد دارند و مخصوصاً ایرانیان که در این صفت شهرتی بسزا دارند اظهار چنین احساساتی هر قدر هم به طریق تعارف و سطحی باشد خالی از قدرشناسی نیست. اینجانب هم به همان قدر از آقای حاجی رحیم آقای قزوینی قدرشناسی دارم. بسیار آدم باهوش و بی ریایی است. همیشه می گوید آدمی است عوام و نفهم و کاسب و بی مایه ولی برعکس باید گفت در کار خودش بسیار هوشمند و زرنگ است. با بی زبانی و فقدان بصیرت کامل با اوضاع آلمان مدتی است در اینجا به تجارت مشغول بوده کار خود را در کمال خوبی پیش برده و اعتبار فراوانی برای خودش به دست آورده است.

زن حمیدبیک

شام را در سفارت ایران طبق وعده قبلی صرف کردم. عبدالحق حمیدبیک

شاعر معروف عثمانی معاون فعلی ریاست مجلس سنا که پدرش در ایران مدتی سفیرکبیر دولت عثمانی بوده است و در تهران فوت شده و در شاهزاده عبدالعظیم مدفون است و خانمش و آقای قاضی و خانمش نیز بودند. این ضیافت به افتخار حمیدبیک و خانمش برپا شده بود. خانمش زنی است صاحب منظر و بسیار مجلس آرا. به طوری که مجلس به صحبت های ایشان گرم شده بود و مفصل از استانبول و اوضاع اجتماعی و سیاسی آنجا صحبت می کرد. به عقیده او زنهای عثمانی صباحت منظر و جاهت ندارند. زنهای چرکسی خوش صورت بوده ولی امروز به قسمی مخلوط شده اند که به هیچ وجه عرض اندام نژادی نمی توانند بکنند. از اوضاع حرم بازی در عثمانی صحبت می کرد. می خندید و می خندانید. از ایرانیها تعریف می کرد و می گفت نسبتی به ترکها نداشته و بسیار باذوق تر می باشند. از واقعه اخیر حیدر پاشا و آتش گرفتن ذخیره قورخانه جنگی در آنجا صحبت می کرد و می گفت دو روز تمام نائره آتش بلند بود و [از] احتراق قورخانه در کار [گاه] گاز مسموم هوا را پر کرده بود. قرب سیصد نفر که بیشتر آنها اتریشی بوده تلف شده اند و مقدار معتابهی ادوات جنگی از بین رفته است.

حمله انگلیسها

چهارشنبه ۲۶ سپتامبر - امروز مجدداً انگلیسها حمله سختی در فلاندر شروع کرده اند و جنگ در کمال سختی در جریان است. از قرار معلوم انگلیسها قوای زیادی در اینجا تمرکز داده و تصمیم دارند بدون توجه به تلفات خود فرونت آلمانها را شکافته و این قسمت را که برای طرفین حیاتی است به دست آورند. دیشب باز آلمانها به لندن و سواحل جنوب انگلیس حمله هوایی کرده و تلفات معتابهی به انگلیسها وارد آورده اند. ضمناً تحت البحرهای آلمان آهسته و بی صدا به فعالیت خود ادامه

می دهند. هر روز ابلاغیه‌های آلمان غرق چند کشتی تجارتي انگليس را خبر می دهد.

سران ملیون

بعد از ظهر آقایان علوی و عزت‌الله خان هدایت به دیدن نگارنده آمدند. طبق گفته آنها امشب چند نفر از سران ملیون از استکهلم به برلن وارد خواهند شد و محققاً بعضی اطلاعات قابل توجهی خواهند داشت.

سوسیالیستها در سوئد

پنجشنبه ۲۷ سپتامبر - به طوری که یکی از آقایان جدیدالورود از استکهلم می گفت در اوایل به واسطه تجمع سوسیالیستهای ممالک مختلف به خصوص سوسیالیستهای روس کار تبلیغات و انتشارات ملیون ایران زیاد بود. ولی در این اواخر به علت عدم انعقاد کنفرانس و متفرق شدن نمایندگان سوسیالیست دیگر پرویاگانند و تبلیغ نتیجه نداشت. قوانین سوئد روز به روز راجع به اتباع کشورهای بی طرف مقیم در سوئد سخت تر می شود و اجازه حرکت از سوئد بسیار سخت شده است. اتباع خارجی اگر شغلی در استکهلم نداشته باشند ناگزیر به حرکت خواهند بود و دولت سوئد اجازه اقامت به آنها نداده آنها را به خارج سوئد می فرستد.

حیدرخان عمواغلی

سوسیالیستهای روس که از طرف مغرب به استکهلم مراجعت کرده و از استکهلم به روسیه برگشته‌اند وعده‌های صریح راجع به ایران داده و اطمینان دادند که روسیه دموکرات هیچ گونه نظر سوئی به استقلال ایران و

سعادت ایرانیان نخواهد داشت. حتی از ملیون ایران تقاضا داشتند به روسیه نماینده بفرستند تا در آنجا از صحت این موضوع برخوردار گردند. حیدر خان عمواغلی هم که مدتی در استکهلم متوقف بود اخیراً اجازه اش رسیده و به طرف پترزبورگ حرکت کرده است. [علی محمد خان] اویسی هنوز در استکهلم می باشد. حاجی میرزایحیی [دولت آبادی] هم در استکهلم منزل گرفته و عجالتاً در آنجا زندگی می کند. آمدن آقای مفخم‌الدوله هم عقب افتاده. از قرار معلوم تا دهم اکتبر در استکهلم خواهند بود. گویا هنوز اگرمان ایشان نرسیده است منتظر این اگرمان می باشند.

دنیا آتش گرفته

جمعه ۲۸ سپتامبر - امروز روز عید قربان عید بزرگ مسلمانان است. از خداوند خوشی و سعادت کلیه ملل را خواهیم. بس است خونریزی و حرص و طمعکاری. چه خوب بود سیاست امپریالیزم در کشورستانی و استعمار و استثمار از میان برداشته شود و مخصوصاً اروپاییان طمعکاری را کنار و به حال خود گذارند. از این سیاست چه فایده برده‌اند به جز اینکه خون میلیونها بیگناه ریخته شده. صدها هزار [نفر] خانمان خراب، میلیونها خانواده بی سرپرست و بی مرد و بی نان آور شده. این بیچاره‌ها چه کرده‌اند که باید پاسوز مشتی سیاسیون بی رحم و بی مروت شوند. معدودی، خمره‌های باروت را آتش داده و خودشان را به مأمین می کشند و سایرین را به تلفات می اندازند. سیاسیون بی رحم، بس است بی مروتی. دنیا آتش گرفته. دنیا بس بزرگ است هر قومی می تواند در آن به آسانی زندگی کند، جهت ندارد یک قوم بر قوم دیگر حکومت نماید. این سیاست حرص و طمعکاری است که میدان جنگهای خونین را گسترده است. این جنگها است که باعث عمده خرابی است.

طمع‌کاری اروپا

غریب است، سیاسیون طمع‌کار امروزی اروپا از تاریخ باستان سرمشق نمی‌گیرند. کجا است دولت روم قدیم، کجا است امپراتوری بزرگ ایران، کجا است ممالک اسکندر کبیر؟ همان طور که آن امپراتوری عظیم درهم ریخت، همین طور امپراتوریهای امروزی از هم پاشیده می‌شود و در تاریخ بیش از اسمی از آنها نمی‌ماند. خاک محل زندگی مردم است و به اهل آن محل تعلق دارد، روابط سیاسی که مرابطه‌خاکی ندارد ادامه نخواهد داشت. هندوستان متعلق به اهالی هند است که در آنجا سکنی دارند. روابط سیاسی خارجی آنجا روزی با ترکهای مغول و روزی با فرانسویان و امروزه با انگلیسها است. سیاسیون انگلیس باید بدانند که هندوستان به طور ابد بدین ترتیب مصنوعی نخواهد ماند. دنیا از خونریزی خسته شده است. کجا است رحم و مروت؟

دعا در حق ایران

همین جنگی که ما امروز در آن می‌باشیم محققاً ترقی دنیا را سالها به عقب انداخته و جنس بشر را به عقب آورده است. فریاد بیوه زنان و یتیمان به فلک می‌رسد. از خدا خواهانم بساط صلح را به میان آورد و دست تعدی را از سر مثنی ایرانی بدبخت کوتاه کند. ایرانی بیچاره که هیچ مداخله در کار نداشته و تنها طالب صلح و حفظ حیات خویش است دچار همه نوع بدبختی و تجاوزات بوده است. ایرانی چرا باید این طور دستخوش هوا و هوس سیاسیون لندن و پترزبورگ باشد؟ خدایا ما را از این موقعیت نجات بده و ما را هدایت کن و پادشاهان و بزرگان ما را رحم و مروت و رعیت را سروری عنایت فرما.

نطق وزیر خارجه آلمان

امروز صدراعظم و وزیر امور خارجه آلمان در کمیسیون مجلس پارلمان نطقی راجع به سیاست خارجی آلمان کرده به طور عمومی و با جملات

کشدار دفاع از سیاست خودشان می‌کنند. ولی هیچ گونه جزئیاتی راجع به صلح اظهار نمی‌دارند. می‌گویند باید دست دولت آلمان باز باشد تا در موقع خود بتواند منافع کشور آلمان را حفظ کند. وزیر امور خارجه شرحی از وحدت دولت و ملت آلمان صحبت داشته اظهارات متفقین را که می‌گویند سیاست خارجی دولت آلمان با رأی ملت آلمان مخالف است تکذیب می‌کند، چنان که در جواب اعلامیه پاپ رؤسای تمام احزاب سیاسی آلمان شرکت داشته‌اند.

وضع آلمان

شنبه ۲۹ سپتامبر - مطبوعات آلمان از نطق صدراعظم و وزیر خارجه خودشان اظهار رضایت می‌کنند، ولی مطبوعات متفقین خشمگین شده‌اند که چرا آلمان مقاصد خود را راجع به صلح اظهار ننموده و مخصوصاً راجع به سیاست بین‌المللی صحبتی در میان نیاورده. می‌گویند دولت آلمان باید آزادی تام برای خود در زمان مذاکره صلح تدارک نماید. در هر صورت سیاست امروزی آلمان همان سیاست یک سال پیش در زمان صدارت بتمن هلوگ نیست. او عصبانی به نظر می‌آید که سیاست جنگی خالص آلمان را آن طور که می‌بایستی در جلو بگذارد ولی امروز در زمان صدارت صدراعظم فعلی دسته نظامیان و جنگجویان بسیار قوی و سیاست جنگی آلمان بیشتر مطمح نظر است. اوضاع داخلی روسیه و فتوحات متحدین در طرف ریگا و گالیسی و عدم موفقیت حمله متفقین در طرف فرانسه و فراوانی محصولات کشاورزی امسال آلمان مخصوصاً محصول کشاورزی رومانی و مجارستان تمام سیاست دولت آلمان را در ادامه جنگ قوی تر کرده است.

انگلیس بی‌رقیب

متفقین بدون روسیه چندان مخوف به نظر نمی‌آیند. از قرار معلوم جنگ

باز مدتی ادامه پیدا خواهد کرد. انگلیسها هنوز در سیاست خود پایداری [دارند] و پشتیبانی امریکاییها هم این سیاست را تقویت می‌کند. آلمانها هم حاضر نیستند موقعیت امروزی خود را از دست بدهند آن هم به نفع انگلیسها. انگلیس موقعیت غربی در این جنگ پیدا کرده است. تقریباً تمام قسمتهای مهم افریقا را در تصرف آورده و متصرفات افریقایی آلمان را اشغال نموده [است] و هر روز بر قدرت خودش در نقاط مختلفه افریقا و در عربستان و در شرق وسطی می‌افزاید. سواحل جلوی داردانل را در تصرف آورده و در مقابل شبه جزیره بالکان بر استحکام موقعیت خود افزوده، در سواحل شمال فرانسه تصرفات نظامی به جا آورده [است] و دو طرف خلیج انگلیس را عجزالتاً در دست دارد. از همه مهمتر رقیب قوی دیرینه خودش را که دولت روس تزاری باشد تقریباً به حال پریشانی انداخته خودش را در کشورهای آسیایی بی‌رقیب می‌بیند. حال اگر به شکست آلمان نیز موفق شود دیگر سیاست امپریالیستی خود را بر روی تمام کشورها گسترده خواهد نمود و تا مدتی هیچ حریفی جلوی او ایستادگی نخواهد کرد. سیاسیون آلمان به خوبی این نکته را ملتفت شده‌اند و حتی القوه در ادامه [جنگ] و خسته کردن انگلیس پافشاری مبذول می‌دارند.

«گل استانبول»

امروز ساعت هفت به تئاتر متروپل برای دیدن پيس گل استانبول رفتیم. شب اول نمایش این پيس است. حالت امروزی اجتماعی دولت عثمانی را مرکب از امتزاج افکار و عادات دیرینه و امروزی و یا شرقی و غربی و اروپایی مخصوصاً در زندگی خانوادگی و عقد و نکاح و غیره تجسم می‌دهد. بازیگر معروف موسوم به فرید سی‌ساری در این پيس بازی می‌کند. غنچه گل دختر کمال پاشا که به عادت امروزی مایل به شوهر

گرفتن است با طرف تمایل خود، با شاعر معروف آندریان مکاتبه می‌کند. این شاعر معروف احمدبیک صاحب‌منصب فوج است که از راه معمول به عادت ترکان به توسط پدر دختر، کمال پاشا از دختر خواستگاری می‌کند. لیکن قلب غنچه گل پیوسته برای آندریان در طپش است و هر روز عروسی خود را با کمال‌بیک به تأخیر می‌اندازد و بالاخره از خانه پدر فراری و به یک مهمانخانه محلی متواری شده و در آنجا آندریان یعنی احمد بیک را ملاقات و پس از استحضار از واقعیت مسئله فوراً قلب خود را نثار عاشق دیرینه کرده دست زناشویی به احمدبیک می‌دهد. در این ضمن یک نفر آلمانی از اهالی هامبورگ هم به یکی از خانمهای حرمسرا عاشق شده بالاخره به ترتیب امروزی با او ازدواج می‌کند. جمعیت بسیار زیادی برای تماشای این پيس آمده بودند. شکیب ارسالان را در تئاتر ملاقات کردم.

بمباران

یکشنبه ۳۰ سپتامبر - پیش از ظهر با آقای علوی و عصر با آقای نواب بودم. تازه مهمی نداشتند. آلمانها در این چند روز اخیر جدیتی در مبارزه هوایی نشان می‌دهند و تقریباً هر شب لندن و بعضی از قطعات انگلیس را از هوا بمباران می‌کنند. ابلاغیه انگلیسها این بمبارانها را طبیعتاً ناقابل نشان می‌دهد. می‌گویند چند نفری کشته و زخمی و خسارت غیرقابل اعتنایی وارد شده، ولی طبق راپرت آلمانها بمبارانها سخت و به خصوص بمباران دیشب خیلی سخت بوده است.

غرق کشتیهای انگلیس

امروز روز تولد امیرالبحر سوشن آلمانی است که جنگ دریایی اسکاگراک را فتح کرد. در این جنگ دریایی بزرگ تمام قوه دریایی آلمان با قسمت

عمده‌ای از قوای دریایی انگلیس طرف شده، به محاربه پرداختند. اگر چه این جنگ قطعی نبود ولی تلفات انگلیسها از مردان و کشتیهای جنگی بسیار زیاده‌تر از آلمانها بود. در همان لحظات اول جنگ چند فروند از بهترین و بزرگترین کشتیهای جنگی انگلیس غرق شد. ولی بعد قوه تازه‌ای به انگلیسها رسیده در تاریکی شب چند فروند از کشتیهای آلمانی را غرق کردند، این محاربه تاریخی پایان یافت.

عقاید حمید بیک

دوشنبه ۱ اکتبر ۱۹۱۷ - پیش از ظهر به هتل آدلن رفته برای شکیب ارسالان یک کارت گذاشتم و بعد از ظهر به ملاقات شاعر معروف عثمانی عبدالحق حمید بیک رفته، مدتی با او صحبت کردم. قدری تاریک‌بین است. از اوضاع داخلی عثمانی شکایت می‌کرد. می‌گفت در موقع شروع جنگ به بعضی از متنفذین عثمانی گفتم اگر انگلیس داخل جنگ باشد باید خیلی ملاحظه کرد و هر طور هست بایستی بی طرفی اختیار نمود. ولی کسی گوش به این حرفها نداد. از طرف دیگر نیز معتقد بودم آلمانها را باید در دست نگاه داشت و نگذارند آلمانها رنجش پیدا کنند. سیاسیون بی تجربه و خودخواه به این نصایح گوش ندادند و علیه متفقین داخل جنگ شدند. حالا اوضاع را تماشا کنید: عربستان از دست رفته، عراق عرب هم به شرح ایضاً سقوط کرده و امروز انگلیسها برای اشغال فلسطین کار می‌کنند و اگر فلسطین هم از دست دولت عثمانی رفت، کار تمام است. دیگر کجا برای دولت عثمانی می‌ماند. در این ضمن از سیاست انگلیس تعریف می‌کرد. می‌گفت انگلیسها هم پیش‌بین می‌باشند و هم با فکر کار می‌کنند. می‌گفت مدتی با خلیل خالد افندی در این موضوع صحبت کردم او ناامید از آتیه نیست و عقیده‌مند به دولت و ملت آلمان می‌باشد.

حزب سازی در تهران

طرف عصر آقایان هدایت و علوی به چای آمده تا ساعت هفت اینجا بودند. می‌گفتند وضع تهران خوب آزاد شده. از مشروطه اول هم کار حزب‌سازی گرم‌تر شده است. آقایان نظام‌السلطان و میرزا محمود اصفهانی و چند نفر دیگر دسته سوسیال دموکراتی در تهران تشکیل داده با شدت مشغول تبلیغات در بسط این حزب می‌باشند.

رئیس ملیون ایرلند

بعد از شام به منزل رئیس ملیون ایرلند در آلمان موسوم به دکتر هیل رفته تا نزدیک نیمه شب در آنجا بودم. دکتر هیل به استکهلم هم آمده بود. گویا مدتی است در آلمان متوقف است و علیه انگلیسها تبلیغات می‌کند. از قرار گفته خود عده زیادی از سیاسیون آلمانی را می‌شناسد و با آنها راجع به ایرلند تبادل فکر می‌کند. ولی از فقدان پروگرام صحیح دولت آلمان و بی تکلیفی مطبوعات آلمان خیلی شکایت دارد. می‌گوید نقشه انگلیسها پر واضح و معین است. تمام ناطقین و تمام نویسندگان و کلیه مطبوعات هر روز نظر دولت را تهییج و ترویج می‌کنند. ولی در آلمان پروگرامی وجود ندارد و هیچ کس تکلیف خود را نمی‌داند. روزنامه‌ها هم هر کدام عقیده‌ای برای خود داشته با بی تکلیفی به کار خود مشغولند.

آقایان نواب و عبدالحق حمید بیک و شکیب ارسالان بیک و چند نفر دیگر را چهارشنبه بعد از ظهر در هتل اسپلناد دعوت کرده‌ام.

ناامیدی به آینده

سه‌شنبه ۲ اکتبر - امروز شام را در سفارت ایران صرف کردم. جمعی از ملیون و مهاجرین آلمانی نیز به شام دعوت داشتند. آقای نواب با زحمت بسیار غذاهای ایرانی من جمله چلوکباب برای مدعویین ترتیب داده بودند.